

University of Groningen

Kroniek 2000

de Boer, Berend; Lucardie, Anthonie; Noomen, Ida; Voerman, Gerrit

Published in:

Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2000

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2001

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

de Boer, B., Lucardie, A., Noomen, I., & Voerman, G. (2001). Kroniek 2000: overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 2000. In G. Voerman (editor), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2000* (blz. 141-210). Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

KRONIEK 2000

Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 2000

Berend de Boer, Paul Lucardie, Ida Noomen en Gerrit Voerman

1. Inleiding

Het jaar 2000 was voor de meeste partijen een betrekkelijk rustig jaar. In 1999 hadden zij campagne gevoerd voor de verkiezingen van Provinciale Staten en Europees Parlement. De Tweede-Kamer- en gemeenteraadsverkiezingen van 2002 waren nog enigszins buiten zicht, alhoewel in een aantal partijen in de loop van het jaar commissies werden ingesteld die de verkiezingsprogramma's en kandidatenlijsten moesten voorbereiden.

In deze kroniek worden de activiteiten van alle in de Eerste en Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen beschreven, voor zover die zich buiten het parlement afspeelden. Handelingen van bewindslieden en volksvertegenwoordigers aan het Binnenhof worden immers elders al gedocumenteerd.

Voor dit overzicht werden de volgende bronnen geraadpleegd:

- artikelen uit de dagbladen *NRC Handelsblad*, *Trouw*, *de Volkskrant*, *Nederlands Dagblad* en *Reformatorisch Dagblad*; deze artikelen worden dagelijks verzameld en geordend voor het knipselarchief van het DNPP;
- partijdocumenten: brochures, partijbladen en congresstukken, die eveneens door het DNPP worden bewaard.

Om de gebeurtenissen binnen de afzonderlijke partijen in een context te plaatsen, worden eerst de politieke 'hoofdmomenten' uit 2000 kort weergegeven.¹

---

¹. Zie voor een uitvoeriger overzicht van de politieke hoofdmomenten uit 2000: G.G.J. Thissen, 'Jaaroverzicht Staten-Generaal zittingsjaren 1999-2001', in: *Parlement en Kiezer*, begin 2001 te verschijnen; en P. van Griensven, 'Het parlementaire jaar 1999-2000', in: C.C. van Baalen e.a., red., *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2000*, Den Haag, 2000, 156-174.

2. Hoofdmomenten

aftreden Peper

In 1999 was een commissie van de gemeenteraad van Rotterdam, officieel Commissie tot Onderzoek van de Rekening (COR) genoemd, onder voorzitterschap van mevr. M. van Ravesteyn-Kramer (D66) begonnen om de declaraties van burgemeester en wethouders van de Maasstad in de periode 1986 tot 1998 te onderzoeken. Al vanaf 1997 hadden raadsleden hierop aangedrongen, naar aanleiding van verschillende klachten en geruchten over vermeende corruptie en onjuiste declaraties (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 67). Op 26 januari werd A. Peper, die burgemeester was geweest vanaf 1982 tot zijn aantreden als minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in 1998, gehoord door de commissie.

Inmiddels had de rechtbank in Alkmaar begin februari bepaald dat Peper op grond van de Wet Openbaarheid Bestuur alle onderliggende bescheiden van zijn declaraties openbaar moest maken, in een zaak die was aangespannen door de freelance journalist D. Berts. Peper ging in beroep bij de Raad van State, die op 10 februari uitsprak dat hij de formulieren openbaar diende te maken, zij het eventueel in geschoonde vorm ten behoeve van zijn privacy. Zo werd bekend dat een reis van zijn echtgenote, oud-minister van Verkeer en Waterstaat N. Kroes, naar de Antillen in 1999 was vergoed, in strijd met de gedragslijn voor ministers. Peper weigerde deze reis terug te betalen.

Toen Peper duidelijk werd dat de Rotterdamse onderzoekscommissie de rechtmatigheid van zijn declaraties tenminste voor een deel niet meende te kunnen vaststellen – het zou om meer dan 100.000 gulden gaan – besloot Peper op 13 maart af te treden, om zich te kunnen verdedigen. In zijn ontslagbrief aan minister-president W. Kok schreef hij: ‘Het belang van het openbaar bestuur en mijn wens om in vrijheid te (kunnen) reageren op de bevindingen in de rapportages, en om deze te kunnen aanvechten, laten zich, naar mijn opvatting, niet verenigen met de voortzetting van het ministerschap’ (brief gepubliceerd in *de Volkskrant*, 14 maart 2000).

Premier Kok vond dit een wijs besluit. Ook A.P.W. Melkert, PvdA-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, respecteerde Pepers beslissing. Gebrek aan steun in de partijtop droeg waarschijnlijk ook tot het besluit van Peper bij. In de Rotterdamse gemeenteraad werd uiteenlopend gereageerd. P. van Dijk, fractievoorzitter van de PvdA, vond het vertrek vervelend. Zijn collega’s van GroenLinks en het CDA wezen vooral op de negatieve invloed van de hele zaak op het openbaar bestuur in de stad.

VVD-fractievoorzitter N. Janssens betreurde het vertrek en herinnerde aan de goede dingen die Peper voor de Maasstad had gedaan.

Op 17 maart presenteerde de COR haar onderzoeksrapport, waarin de dienstreizen van de Rotterdamse burgemeester in de periode 1986-1998 in detail werden beschreven. In een groot aantal gevallen konden de accountants van KPMG, die het onderzoek hadden verricht, 'de functionaliteit van het meereizen van de partner niet duiden' en in enkele gevallen evenmin de functionaliteit van de reis waarvoor kosten gedeclareerd waren. Voorts maakte Peper als burgemeester soms gebruik van de gemeentelijke creditcard en van andere gemeentegelden voor doeleinden die niet duidelijk in het belang van de gemeente waren en dus 'hoogst vermoedelijk onrechtmatig' (*NRC Handelsblad*, 17 maart 2000). Overigens werd ook het declaratiegedrag van de wethouders in deze periode kritisch tegen het licht gehouden.

Burgemeester I. Opstelten (VVD), die het rapport in ontvangst nam, prees de zorgvuldigheid waarmee het tot stand was gekomen. De voorzitters van de Tweede-Kamerfracties van CDA, D66, GroenLinks en VVD achtten op grond van het rapport Pepers aftreden terecht. De advocaat van Peper noemde het rapport 'op zijn minst onzorgvuldig' (*NRC Handelsblad*, 17 maart 2000) en daagde de gemeenteraad uit om naar de rechter te gaan om de in 1998 verleende décharge te doorbreken. Peper zelf voelde zich 'op een schandalige manier behandeld' en zou 'nooit meer een stap in Rotterdam zetten', verklaarde hij in *de Telegraaf* (20 maart 2000). Het rapport zou vol met leugens en halve waarheden staan. De gemeenteraad behandelde het rapport op 23 maart en nam daarbij afstand van de ex-burgemeester. Van Dijk, voorzitter van de PvdA-fractie, vond Pepers reactie op het rapport 'badinerend' (*de Volkskrant*, 24 maart 2000). De gemeenteraad aanvaardde het rapport en eiste dat Peper de ten onrechte gedeclareerde bedragen terug zou betalen, maar zag af van juridische stappen om dit af te dwingen. De eveneens van onrechtmatige uitgaven beschuldigde wethouder H.J. Simons (PvdA) hoefde ondanks de kritiek op zijn gedrag niet af te treden, evenmin als andere wethouders. Toen hij na een langdurige ziekte in november weer een raadsvergadering bijwoonde, erkende hij slordig geweest te zijn. Hij benadrukte dat hij nooit privéreizen gedeclareerd had. Eén oud-wethouder, mevr. E. Hallensleben (PvdA), betaalde op eigen initiatief een bedrag terug dat zij ten onrechte zou hebben gedeclareerd. Alleen oud-wethouder J. Linthorst, commissaris bij het containerbedrijf ECT, verloor in december het vertrouwen van de gemeenteraad vanwege zijn weigering de gedeclareerde reiskosten van zijn partner terug te betalen. Hij weigerde aanvankelijk zijn commissariaat neer te leggen, maar deed dat op 14 december alsnog.

Peper werd als minister op 24 maart opgevolgd door K.G. de Vries, tot dan toe minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die op zijn beurt opgevolgd werd door W.A.F.G. Vermeend, staatssecretaris van Financiën. Het Tweede-Kamerlid W.J. Bos werd staatssecretaris van Financiën. Bos (geboren in 1963) had na zijn studie politicologie en economie in verschillende functies bij de Shell gewerkt tot hij in 1998 in de Tweede Kamer gekozen werd. Alle genoemde personen behoorden tot de PvdA.

In oktober diende Peper een klacht in tegen het accountantskantoor KPMG bij de Raad van Tucht voor Registeraccountants in Amsterdam. In december sloot het openbaar ministerie in Breda het onderzoek naar Pepers declaratiegedrag af met een onvoorwaardelijk sepot. Weliswaar stelde men enkele strafrechtelijk verwijtbare handelingen vast, maar deze werden te beperkt geacht en te oud om vervolging te rechtvaardigen. Men nam daarbij ook in aanmerking dat de oud-burgemeester intussen een bedrag van bijna 7.500 gulden aan de gemeente had overgemaakt dat hij in 1990 ten onrechte had gedeclareerd. Melkert wilde Peper nu ook eerherstel verlenen en hem een publieke functie niet langer onthouden, maar premier Kok en Pepers opvolger De Vries lieten zich hier terughoudend over uit.

staatkundige vernieuwing: gemeenteraden

Op 17 januari presenteerde de staatscommissie 'Dualisme en lokale democratie' haar rapport. De commissie, die in september 1998 was ingesteld en werd voorgezeten door de Groninger hoogleraar staatsrecht D.J. Elzinga (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 23), steunde unaniem het streven naar dualisering van het lokaal bestuur, dat wil zeggen: een duidelijke scheiding tussen enerzijds bestuur en anderzijds controle van het bestuur en regelgeving. Het college van burgemeester en wethouders zou gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor het bestuur moeten dragen, terwijl de gemeenteraad in plaats van mee te besturen uitsluitend het bestuur zou moeten controleren, en daarnaast verordeningen en bestemmingsplannen vaststellen. Wethouders zouden dan niet langer deel uitmaken van de raad, en evenmin raadscommissies voorzitten. Ze zouden ook buiten de raad gerekruteerd kunnen worden. De staatscommissie deed hierbij een aantal concrete aanbevelingen om de positie van gemeenteraad en het college te versterken, zodat ze deze functies beter zouden kunnen uitoefenen.

Over de wijze waarop de burgemeester aangesteld moet worden, kon de commissie geen overeenstemming bereiken. Een minderheid van drie leden wilde aan de huidige procedure vasthouden, waarbij de Kroon één

van de kandidaten benoemt die door de gemeenteraad worden voorgedragen (de zogeheten meervoudige aanbeveling). De meerderheid van de commissie stelde een gedifferentieerde procedure voor. In de vier grote steden zouden de burgers een burgemeester moeten kiezen, in kleine gemeenten zou de raad een enkelvoudige aanbeveling doen, terwijl de middelgrote gemeenten tussen deze twee opties zouden mogen kiezen. De grens tussen 'klein' en 'middelgroot' trokken de meeste commissieleden bij 50.000 inwoners.

De staatscommissie had ook onderzocht of gemeenteraadsverkiezingen gespreid of juist gecombineerd met verkiezingen van andere lichamen (Tweede Kamer, Provinciale Staten) zouden moeten worden. Aanleiding voor deze vraag vormde de gestaag dalende opkomst bij (vooral) de gemeenteraadsverkiezingen. Spreiding van die verkiezingen zou volgens de commissie de opkomst nog verder verlagen, terwijl combinatie de herkenbaarheid van lokale verkiezingen zou verminderen. De commissie pleitte dus op dit punt voor handhaving van de status-quo.

De reacties op het rapport liepen nogal uiteen. In de pers kwam veel kritiek op de gedifferentieerde procedure voor de aanstelling van de burgemeester. Ook werd soms de vrees geuit dat het college teveel macht zou krijgen en de raad te weinig.

Op 29 augustus vond in de Tweede Kamer een debat plaats over de aanbevelingen van de staatscommissie. Een meerderheid van PvdA, CDA en GroenLinks sprak zich uit voor een enkelvoudige voordracht van de burgemeester door de gemeenteraad, zolang de grondwet geen verkiezing door de raad toestaat. Anders dan PvdA en GroenLinks wilde het CDA de grondwet op dit punt niet wijzigen. Dat wilden VVD en de kleine christelijke partijen evenmin, maar zij hielden liever vast aan de huidige procedure van meervoudige voordracht. D66 daarentegen gaf de voorkeur aan directe verkiezing van de burgemeester door de burgers, waarvoor ook een grondwetswijziging nodig zou zijn. Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties De Vries (PvdA) vreesde overigens dat zelfs de enkelvoudige voordracht op gespannen voet met de grondwet zou staan, maar wilde wel een aantal gemeenten gelegenheid geven te experimenteren met veranderingen zoals door de staatscommissie aanbevolen.

Het kabinet nam voorts de suggestie van de staatscommissie over om verkiezingen van Provinciale Staten en gemeenteraden niet, zoals aanvankelijk was voorzien, op eenzelfde dag te houden. Ook de meeste andere voorstellen van de commissie, zoals de scheiding tussen college en raad, werden overgenomen en zouden in wetsvoorstellen verwerkt worden.

staatkundige vernieuwing: Eerste en Tweede Kamer

Op 18 januari stuurde Peper als minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in een brief aan de Tweede Kamer, onder de titel *Reflecties over de positie van de Eerste Kamer*, voorstellen om de politieke invloed van de Eerste Kamer te beperken. Wetsvoorstellen die door de Tweede Kamer waren aangenomen maar door een meerderheid van minder dan tweederde van de senaat werden afgewezen, zouden voortaan naar de Tweede Kamer teruggezonden en vervolgens in gewijzigde vorm opnieuw behandeld kunnen worden. Daarnaast deed de minister de suggestie om de Eerste Kamer weer in twee termijnen te doen verkiezen, om te voorkomen dat deze meer de actuele mening van het volk zou lijken te vertegenwoordigen dan de Tweede Kamer. Met het aftreden van Peper leken zijn voorstellen ook van tafel te verdwijnen.

De Eerste Kamer zelf besloot juist tot uitbreiding van zijn politieke rol, door evenals de Tweede Kamer parlementaire enquêtes te gaan houden, met name over zaken waarbij de Tweede Kamer zelf te zeer bij betrokken zou zijn. Het seniorenconvent, waarin de fractievoorzitters bijeenkomen, besloot hiertoe op 31 oktober. De voorzitter van de CDA-fractie, G.J.M. Braks, en de CDA-partijvoorzitter, M.L.A. van Rij, kondigden een voorstel aan om een enquête te organiseren over geldstromen in de gezondheidszorg.

Om meer aandacht te schenken aan zijn controlerende taak, voerde de Tweede Kamer in 2000 een nieuw gebruik in: voortaan zou elke derde woensdag in mei besteed worden aan controle op het beleid van de verschillende ministeries, aan de hand van de (financiële) jaarverslagen. Op 17 mei vond de eerste ‘Dag van de Verantwoording’ plaats.

staatkundige vernieuwing: referendum

In februari bood het kabinet een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer aan om een raadplegend referendum mogelijk te maken. Dit zou een tijdelijke regeling zijn, in afwachting van een wijziging van de grondwet ten behoeve van correctieve referenda, die eveneens aan de Kamer voorgelegd werd. Dit overeenkomstig de afspraken die de coalitie in 1999 gemaakt had na de zogeheten ‘Nacht van Wiegel’, waarin een soortgelijk voorstel voor wijziging van de grondwet onvoldoende steun in de Eerste Kamer kreeg (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 23). De Tweede Kamer zou pas in 2001 de voorstellen behandelen.

staatkundige vernieuwing: monarchie

In april bracht de voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van D66, T.C. de Graaf, een discussie op gang over de positie van het staatshoofd in Nederland. Anders dan in vele andere monarchieën in Europa maakt deze in Nederland formeel deel uit van de regering. Volgens De Graaf heeft de koningin teveel invloed, met name bij kabinetsformaties wanneer zij de informateur en formateur aanwijst en niet onder de ministeriële verantwoordelijkheid kan handelen. Hij stelde voor om het betreffende artikel uit de Grondwet te schrappen. Voorts wilde de De Graaf de koningin het voorzitterschap van de Raad van State ontnemen. Hij stelde met nadruk niet de persoon van de koningin ter discussie te willen stellen, maar haar politieke macht.

Woordvoerders van CDA, VVD en GPV reageerden meteen afwijzend op de uitspraken van de politiek leider van D66. Minister A. Jorritsma-Lebbink (VVD) verweet D66 'profileringsdrang' (*Trouw*, 10 april 2000). De vice-voorzitter van de Raad van State, H.D. Tjeenk Willink (PvdA), waarschuwde tegen een onzorgvuldig debat: men zou zich tweemaal moeten bedenken 'alvorens aan het koningschap te gaan morrelen' (*NRC Handelsblad*, 14 april 2000). Binnen de PvdA werd overigens verdeeld gereageerd op de opmerkingen van De Graaf (zie in deze Kroniek onder 'PvdA'), terwijl GroenLinks en SP er wel mee instemden.

Premier Kok verklaarde op 14 april nadrukkelijk dat de koningin geen 'oneigenlijke' invloed uitoefent, maar het kabinet vooral steun verleent. Hij zou die stelling herhalen in een debat met De Graaf op 21 september. Op Prinsjesdag liet Kok een notitie over de toekomst van het Koninklijk Huis het licht zien, waarin vooral de positieve waarde van de status-quo werd benadrukt. Wel werd voor het eerst expliciet gesteld dat niet de koningin maar de minister-president in Nederland 'regeringsleider' genoemd moet worden. De Graaf achtte de notitie teleurstellend. Hij miste een analyse van de werkelijkheid, maar zag vooralsnog af van verdere initiatieven – wat GroenLinks en SP op hun beurt teleurstellend vonden. De overige partijen toonden weinig behoefte aan verandering op dit terrein.

partijfinanciën: subsidies en sponsoring

In het voorjaar van 1999 aanvaardde de Eerste Kamer de nieuwe Wet Subsidiering politieke partijen. Elke in de Eerste of Tweede Kamer vertegenwoordigde partij ontving voortaan direct een subsidie die moest worden aangewend voor onder meer wetenschappelijk onderzoek en voor de jongerenorganisaties. Tegelijk werd het totale bedrag dat de partijen aan sub-

sidies ontvingen, verhoogd van acht naar tien miljoen gulden (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 21). In september vroeg PvdA-partijvoorzitter mevr. M. van Hees namens een aantal andere partijvoorzitters aan minister De Vries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om een verdubbeling van het subsidiebedrag. Het kabinet wees verhoging van de subsidie echter af. De Tweede-Kamerfracties van PvdA, D66, CDA en GroenLinks drongen in december eveneens aan op een gefaseerde verhoging van het totale subsidiebedrag naar twintig miljoen gulden. De VVD en de SP waren hiertegen. Minister De Vries liet in het midden of, en in welke mate hij in zou gaan op het verzoek van de kamermeerderheid.

In 2000 laaide het debat over sponsoring van politieke partijen weer op. In september 1999 had VVD-voorzitter H.B. Eenhoorn aangekondigd dat zijn partij bij het bedrijfsleven wilde aankloppen om geld in te zamelen. De VVD zou meer financiële middelen nodig hebben vanwege de oplopende kosten van de verkiezingscampagnes. Naar aanleiding van deze plannen voerde minister Peper op 27 januari 2000 overleg met de voorzitters van de in het parlement vertegenwoordigde politieke partijen. Peper stond huiverig tegenover sponsoring, maar verklaarde niet te willen tornen aan de Wet Subsidiëring (die deze vorm van steunverlening toelaat) en de verantwoordelijkheid op dit punt aan de partijen over te laten. Vlak voor de bijeenkomst had CDA-fractievoorzitter in de Tweede Kamer J.G. de Hoop Scheffer voorgesteld een algemeen fonds op te zetten waarin het bedrijfsleven geld zou kunnen storten ten behoeve van alle politieke partijen, naar evenredigheid te verdelen. Peper achtte de kans op succes van dit plan klein, omdat naar zijn mening bedrijven voor hun geld waarschijnlijk een tegenprestatie zouden verwachten.

PvdA en GroenLinks (die met de SP vreesden dat donaties door het bedrijfsleven zouden leiden tot belangenverstrengeling) waren teleurgesteld over de terughoudende opstelling van minister Peper. Beide partijen kondigden een initiatiefwet aan die de sponsoring van partijen aan banden zou moeten leggen. Intussen zette de VVD haar zoektocht naar sponsors voort. Nadat de partij in februari een sponsorcode had opgesteld, trok zij een viertal bedrijven aan die een financiële bijdrage leverden aan de organisatie van de algemene vergadering van de VVD. In ruil hiervoor konden de bedrijven deelnemen aan een discussiepanel over nieuwe media en politiek tijdens de partijbijeenkomst (zie verder in deze Kroniek onder 'VVD').

In juni zette de VVD een nieuwe stap: de partij organiseerde een aantal *fundraising-dinners* waar gasten tegen betaling (van twee à vijfhonderd gulden) konden aanzitten met prominente partijleden. De PvdA, GroenLinks en SP volgden ook deze ontwikkeling met argusogen. De sociaal-democratische Tweede-Kamerfractie stelde vragen aan minister De Vries.

In september kwam het kabinet met een standpunt ten aanzien van sponsoring. Een verbod van deze vorm van steunverlening werd ‘mogelijk noch wenselijk’ geacht (*Trouw*, 16 september 2000). Sponsoring moest wel aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo wilde het kabinet bijvoorbeeld het bedrag waarbij openbaarheid verplicht is, verlagen. Wanneer partijen aan die openbaarsplicht niet voldoen, zouden ze gekort kunnen worden op de overheidssubsidie. In december verdedigde minister De Vries in de Tweede Kamer de kabinetsvoorstellen. Hij zei nogmaals weinig voor een verbod op sponsoring te voelen.

Overigens bleek het bedrijfsleven niet al te grote belangstelling te hebben partijen te sponsoren. Uit een onderzoek van ondernemersorganisatie MKB onder 486 bedrijven in maart bleek dat 3% er iets voor voelde partijen geldelijk te steunen. 9% van de bedrijven zei dat ‘misschien’ te willen doen; meer dan de helft meende dat partijen zelf voor financiering moesten zorgen (*Trouw*, 29 maart 2000).

politieke jongerenorganisaties

Op 18 september traden de politieke jongerenorganisaties van CDA, ChristenUnie, D66, GroenLinks, PvdA en VVD naar buiten met een gezamenlijk manifest tegen het gedoogbeleid van de Nederlandse overheid en de daarmee gepaard gaande verdoezeling van politieke tegenstellingen. Zij wezen met name op het tolereren van het gebruik van softdrugs en van het overschrijden van de milieunormen door de luchthaven Schiphol. Ze waren het niet eens over een alternatief – zo pleitten sommigen voor legalisering van drugsgebruik, anderen juist voor handhaving van een verbod. Het manifest leidde tot enige discussie, maar had verder geen praktische consequenties voor het overheidsbeleid in Nederland.

tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen

In verband met gemeentelijke herindelingen vonden in het najaar in verschillende delen van het land tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen plaats. De opkomst was over het algemeen vrij laag.

Op 18 oktober gingen de stembussen open in de met Egmond en Schoorl gefuseerde gemeente Bergen (Noord-Holland) en in West-Overijssel. Het CDA bleef in de meeste gevallen de grootste partij; de christendemocraten boekten soms lichte winst, soms licht verlies. In Bergen bleef de VVD de grootste, in Steenwijk de PvdA. In veel gemeenten behaalden lokale partijen ook enige winst – vooral daar waar zij opkwamen voor de opgeheven gemeenten. De ChristenUnie (het samenwerkingsverband van GPV en RPF), die voor het eerst als zodanig deelnam aan

verkiezingen, deed het goed in Steenwijk, Zwartewaterland (Zwartsluis, Hasselt en Genemuiden) en Hardenberg, en iets minder in Dalfsen en Kampen. In Zwartewaterland werd de SGP (in samenwerking met de Hervormde Kiesvereniging) met vier zetels even groot als ChristenUnie en CDA.

Op 8 november vonden raadsverkiezingen plaats in de omgeving van Utrecht, vanwege een wijziging van gemeente- en provinciegrenzen. In De Bilt werd de VVD de grootste partij, op de voet gevolgd door het CDA. In Woerden bleef het CDA de grootste fractie vormen. Lokale partijen wonnen in deze gemeenten niet veel, maar Leefbaar Utrecht sprong in de domstad van negen naar veertien zetels en liet daarmee alle partijen ver achter zich. Zijn winst ging ten koste van PvdA, D66, CDA en VVD, maar ook het nationalistische Nederlands Blok raakte zijn ene zetel kwijt. De partij van zanger H. Westbroek zou nu wethouders gaan leveren voor het nieuw te vormen college.

Op 15 november leidde een gemeentelijke herindeling tot de verkiezing van gemeenteraden in de oostelijke Betuwe. Zowel in Bemmelen als in Overbetuwe (Elst, Heteren en Valburg) werd het CDA de grootste partij, al moest het in eerstgenoemde gemeente de eerste plaats delen met een lokale partij. D66 werd met vier zetels de tweede partij in Overbetuwe.

Op 22 november gingen inwoners van drie Limburgse gemeenten naar de stembus. Het CDA bleef de grootste partij in Venlo en Horst aan de Maas, terwijl in de gefuseerde gemeente Sittard-Geleen-Born een federatie van lokale partijen de christen-democraten voorbijstreefde.

Ten slotte werd op 29 november gestemd in de nieuwe Twentse gemeenten Denekamp, Rijssen, Vriezenveen en Hof van Twente (waarin Delden, Diepenheim, Goor en Markelo opgingen). In Rijssen (gefuseerd met Holten) vormde de SGP de grootste fractie, op de voet gevolgd door het CDA, dat in de overige drie gemeenten de eerste plaats mocht opeisen. Lokale partijen deden het vooral goed in de Hof van Twente en in Denekamp. De ChristenUnie deelde in Vriezenveen de tweede plaats met de PvdA en in Rijssen de derde.

3. Ontwikkelingen binnen de afzonderlijke partijen

Hieronder worden de in de Staten-Generaal vertegenwoordigde partijen in alfabetische volgorde behandeld. De ontwikkelingen binnen GPV en RPF zullen niet langer afzonderlijk worden beschreven, maar binnen het kader van hun samenwerkingsverband, de ChristenUnie. Eerst volgt een overzicht van de ontwikkeling van het ledental van de partijen, volgens opgave van de partijsecretariaten, op of omstreeks 1 januari 2000 en op of omstreeks 1 januari 2001 (zie tabel 1). Aangezien de ChristenUnie nog

geen directe leden kent, zijn in de tabel GPV en RPF nog afzonderlijk opgenomen.

Tabel 1. Ledental per 1 januari 2000 en 1 januari 2001

	1 januari 2000	1 januari 2001
CDA	82.000	80.000
D66	12.027	11.878
GPV	13.687	12.942
RPF	12.672	12.474
De Groenen	ca. 400	ca. 400
GroenLinks	13.855	14.314
PvdA	60.621	58.426
SGP	23.800*)	25.491
SP	26.198	26.553
VVD	49.280**)	48.920

*) aanvulling op *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 24.

**) correctie op *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 24.

Christen-Democratisch Appèl (CDA)

In 2000 bestond het CDA twintig jaar. Op de partijraad in november stond de partij kort stil bij dit jubileum. Op deze bijeenkomst werd ook de nieuwe website van het CDA geopend. Reeds in mei had elk van de 535 afdelingen een eigen website gekregen, onder het motto 'Het CDA gaat in e-politics'. Aan het begin van het jaar was bovendien het partijorgaan aangepast. De *CDA-Krant* verving het *CDA-Appèl* als ledenblad; het verscheen eens per kwartaal in een luchtige opmaak met veel ruimte voor foto's in kleur. Met ingang van 1 januari waren ten slotte ook de laatste kamerkringen opgegaan in provinciale afdelingen.

Centrum voor politiek, religie en zingeving

Op 7 maart kwam in Amsterdam voor het eerst het Centrum voor politiek, religie en zingeving bijeen, voor een discussie over de multiculturele samenleving, aan de hand van de discussienota *Nieuwe burenen, nieuwe verantwoordelijkheden*, geredigeerd door C. Cörüz – medewerker van het Amsterdams Centrum Buitenlanders, voorzitter van de Islamitische Raad Nederland en sinds 1998 lid van de Haarlemse gemeenteraad. In de nota werd de integratie van migranten behandeld vanuit een visie van wederzijdse verantwoordelijkheid en begrip voor verschillende religies. Partijvoorzitter M.L.A. van Rij had het initiatief tot oprichting van het Centrum genomen, dat aanvankelijk Centrum voor politiek, religie en spiritualiteit zou heten (zie ook *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 30). Het Centrum zou wel met het CDA verbonden zijn, maar op enige afstand van de dagelijkse politiek gaan functioneren.

Niet iedereen in het CDA was even gelukkig met het initiatief. Sommigen vreesden dat het tot verbreding van de grondslag van de partij in de richting van niet-christelijke religies zou kunnen leiden. Van Rij ontkende echter dat dit de bedoeling was: aan de uitgangspunten van het CDA zou niet getornd worden. Het Centrum stond open voor niet-leden, ook niet-christenen en agnosten, en was niet bedoeld om nieuwe leden te winnen. Het was geen onderdeel van het CDA, maar 'opereert in de schil van onze partij', aldus de partijvoorzitter (*Reformatorisch Dagblad*, 7 maart 2000). Van Rij hoopte vooral dat het Centrum duidelijk zou maken dat religie niet tot het privé-domein behoort – zoals in de liberale opvatting, die ook de PvdA aanhing – maar tot het publieke domein.

Op een bijeenkomst van de Mr.H.K.J. Beernink Stichting, die sinds 1980 het christelijk-historisch gedachtegoed binnen en buiten het CDA tracht levend te houden, op 25 maart in Dordrecht, werd niettemin opnieuw gewaarschuwd tegen 'multiculturele samenwerking op algemeen religieuze basis'. Deze zou de christen-democratie ondermijnen (*Reformato-
risch Dagblad*, 28 maart 2000).

Op 23 november sloot het Centrum het jaar af met een discussie over de rol van religie bij de integratie van etnische minderheden, naar aanleiding van een pamflet over dit thema dat werd aangeboden aan minister R.H.L.M. van Boxtel van Grote Steden- en Integratiebeleid (D66).

Werkgroep Christelijke Identiteit CDA en Beweging Christelijke Koers CDA

Op 27 mei richtten zes Nederlands-hervormde CDA-leden de werkgroep 'Christelijke Identiteit CDA' op. Het Tweede-Kamerlid A. Mosterd hield op de besloten bijeenkomst een inleiding. De oprichters wezen het 'cultuurchristendom' van partijvoorzitter Van Rij af en wilden meer nadruk leggen op de Heilige Schrift als inspiratiebron. Het partijbestuur juichte de oprichting toe. Twee van de oprichters, E.J. Bilder en G. van Diest, waren tot 1999 actief lid van de Beweging Christelijke Koers CDA, die een soortgelijk doel nastreefde maar intern verdeeld en van het CDA vervreemd was geraakt (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 28).

De Beweging Christelijke Koers CDA had op 20 mei in Dordrecht een bijeenkomst georganiseerd met senator E. Schuurman (RPF), oud-Tweede-Kamerlid A.J. Verbrugh (GPV) en de oud-secretaris-generaal op het ministerie van Economische Zaken F.W. Rutten. Laatstgenoemde had in 1999 zijn lidmaatschap van het CDA opgezegd en raadde de Beweging aan, samenwerking tussen behoudende katholieken en protestanten na te streven in plaats van een 'surrogaat-christelijke partij' als het CDA te steunen (*Reformato-
risch Dagblad*, 22 mei 2000). Beide bijeenkomsten werden overigens slechts door een handvol mensen bijgewoond.

Europese Volkspartij (EVP)

De Europese Volkspartij (EVP) was mede door het CDA opgericht als federatie van christen-democratische partijen in de Europese Unie. In de loop der jaren traden echter steeds meer conservatieve partijen toe tot de fractie, die zich sinds 1999 dan ook noemt: Europese Volkspartij/Europese Democraten (EVP/ED). Binnen het CDA groeide hierover de onvrede (zie ook *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 36). Daar kwam nog bij

dat het Oostenrijkse lid van de EVP, de Oostenrijkse Volkspartij (ÖVP), begin 2000 een coalitie aanging met de als rechts-extreem beschouwde Vrijheidspartij (FPÖ). Het CDA pleitte niet voor uitstoting van de ÖVP (zoals voorgesteld door Italiaanse, Waalse en Franse zusterpartijen), maar wel voor 'monitoring', dus kritisch volgen. Een commissie van drie, geleid door de oud-voorzitter van het CDA W.G. van Velzen, kwam na onderzoek tot deze aanbeveling. In april werd een waarnemingscommissie ingesteld en schortte de ÖVP vrijwillig haar deelname aan EVP-activiteiten op.

partijraden en congres

Op 13 mei kwam de partijraad en vervolgens het partijcongres bijeen in Nieuwegein voor een 'Dag van de Generaties'. 's Ochtends behandelde de partijraad onder meer de jaarrekening van 1999, waaruit duidelijk werd dat het CDA een tekort van acht ton had opgelopen. De aftredende penningmeester, H. Swinkels, hoopte dat een actie onder de leden dit tekort weg zou kunnen werken. Hij werd opgevolgd door J.K. de Jager, directeur van een internetbedrijf in Rotterdam en oud-penningmeester van het Christen-Democratisch Jongeren Appèl (CDJA). Voorts behandelde de partijraad voorstellen voor partijvernieuwing en voor staatkundige vernieuwing (zie hieronder). Oud-minister en oud-partijvoorzitter P. Bukman werd benoemd tot voorzitter van de commissie Buitenland nieuwe stijl, die kleiner was dan vroeger en meer via projectteams zou gaan werken.

Het congres had een nieuwe vorm gekregen: toespraken werden afgewisseld met zang en muziek, terwijl congresdeelnemers en hun aanhang ook gebruik konden maken van een aangrenzende sporthal, ligfietsen en zwembad. In zijn congresrede kondigde de politiek leider van het CDA, J.G. de Hoop Scheffer, een plan aan tegen de armoedeval van uitkeringsgerechtigden die een baan vinden maar daarmee hun inkomen zien achteruitgaan. De Hoop Scheffer had eerder op de partijraad scherpe kritiek gekregen op zijn pleidooi in de Tweede Kamer dat immigranten zich aan de joods-christelijke en humanistische tradities van Nederland zouden moeten aanpassen. Met name het Intercultureel Beraad (ICB) binnen het CDA toonde zich 'verbaasd en boos' (*Reformatorisch Dagblad*, 15 mei 2000). De fractievoorzitter wist zijn critici echter gerust te stellen: 'wij zijn voor integratie, niet assimilatie van allochtonen' (*Trouw*, 15 mei 2000). Integratie sloot behoud van eigen cultuur en organisaties niet uit.

Op 4 november kwam de partijraad in Zwolle bijeen. Veel verschillende onderwerpen stonden op de agenda: naast huishoudelijke zaken onder

meer ruimtelijke ordening, gezondheidszorg, en de relatie tussen Europa en de Verenigde Staten. De ambassadeur van de Verenigde Staten, mevr. C. Schneider, sprak over de relatie tussen haar land en de Europese Unie.

partijvernieuwing

Naar aanleiding van een resolutie van de partijraad van november 1999, waarin werd gepleit voor een brede discussie over de structuur van het CDA (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 29), had het partijbestuur een commissie-Partijontwikkeling ingesteld onder leiding van K. Janssen, burgemeester van Bunnik en lid van het dagelijks bestuur van de partij. De commissie riep de leden op om suggesties op te sturen. Zij zocht naar mogelijkheden om gewone leden meer invloed te geven, door deelname aan het congres en door interne referenda.

staatkundige vernieuwing

Op de partijraad in mei werd ook gesproken over staatkundige vernieuwing. In 1999 had het partijbestuur een commissie ingesteld onder voorzitterschap van J. Houben, burgemeester van Tubbergen (zie *Jaarboek 1999*, blz. 31). Op grond van het advies van de commissie-Houben stelde het dagelijks bestuur een kiesstelsel voor, waarbij de helft van de volksvertegenwoordiging via districten en de helft via landelijke lijsten zou worden gekozen – zoals in de Bondsrepubliek Duitsland. Een commissie van het wetenschappelijk bureau onder leiding van W.B.H.J. van de Donk, hoogleraar maatschappelijke bestuurskunde aan de Katholieke Universiteit Brabant, zou het voorstel nader uitwerken. Op de partijraad van 4 november presenteerde deze commissie de discussienota *Kiezen vanuit de regio*. Om de band tussen kiezer en gekozenen en de vertegenwoordiging van regio's in de Tweede Kamer te versterken, stelde de commissie een drietal varianten voor van een gemengd kiesstelsel, waarbij de evenredige vertegenwoordiging van partijen gehandhaafd zou blijven maar Nederland in districten (vijftien of zestig) verdeeld werd die elk één of meer volksvertegenwoordigers zouden kiezen.

De partijraad in mei sprak ook over het rapport van de staatscommissie-Elzinga (zie ook in deze Kroniek onder 'hoofdmomenten'). In lijn met de bevindingen van deze commissie spraken de afgevaardigden zich ervoor uit dat burgemeesters op enkelvoudige voordracht van de gemeenteraad benoemd zouden moeten worden – dus in feite door de raad gekozen. Wethouders zouden niet langer uit de gemeenteraad hoeven te komen. Deze punten zouden vervolgens verwerkt worden in het verkiezingsprogramma.

Tweede-Kamerverkiezingen 2002

In september benoemde het partijbestuur J.M. Hessels tot voorzitter van de commissie die een nieuw verkiezingsprogramma zou ontwerpen. Hessels had verschillende bestuursfuncties in het bedrijfsleven vervuld, onder meer bij het warenhuisconcern Vendex. De programcommissie zou gebruik maken van een tiental 'focusgroepen' die via de website van het CDA en bijeenkomsten in het land ideeën zouden moeten leveren. Ook niet-leden zouden hieraan mogen bijdragen. Bij deze 'competitie van ideeën' zouden partijraad en congres wel het laatste woord hebben.

In december werd mevr. C.C. Kerkhof-Mos, eerste vice-voorzitter van het CDA en wethouder van Roosendaal, benoemd tot voorzitter van de commissie die kandidaten zou zoeken voor de Tweede Kamer. Het partijbestuur stelde reeds voor dat De Hoop Scheffer de lijst zou aanvoeren. In september verklaarde De Hoop Scheffer zich bereid opnieuw de lijst van het CDA aan te voeren bij de komende Tweede-Kamerverkiezingen. Hij stelde bovendien in oktober voor, de Brabantse gedeputeerde P.L.B.A. van Geel ook een plaats aan de kop van de lijst te gunnen. Van Geel had zich in 1998 kandidaat willen stellen voor het voorzitterschap van de partij maar had daarvan afgezien onder druk van De Hoop Scheffer (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 37).

coalitievorming

In de opiniepeilingen bleef het CDA, de grootste oppositiepartij, op circa dertig zetels steken. De fractievoorzitters van de twee grootste regeringspartijen, Melkert en H.F. Dijkstal, lieten zich aan het begin van het jaar positief uit over het CDA als mogelijke partner in een volgende coalitie. Daarbij speelde een rol dat de christen-democraten uiteindelijk voor de herziening van het belastingstelsel hadden gestemd. Aan de andere kant isoleerde de partij zich weer enigszins door in oktober de uitzending van troepen voor een vredesmissie in Eritrea af te wijzen. De ministers Jorritsma-Lebbink (VVD) en De Vries (PvdA) lieten zich aan het eind van het jaar negatief uit over het CDA en zijn kansen op deelname aan een coalitie.

Lubbers

Aan het begin van 2000 was CDA-leider De Hoop Scheffer in aanvaring gekomen met een van zijn voorgangers, R.F.M. Lubbers. De oud-premier deed achter de schermen pogingen zijn partij in de Tweede Ka-

mer tot matiging van haar oppositie tegen de euthanasiewetgeving van het kabinet te bewegen, omdat hij vreesde dat de christen-democraten zich anders teveel van mogelijke coalitiepartners zouden isoleren. De Hoop Scheffer stelde de bemoeienis van Lubbers niet op prijs en liet dat ook doorschemeren in een reportage van *Volkskrant Magazine* (18 maart 2000).

In oktober werd Lubbers door de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, K. Annan, gevraagd voor de functie van Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR). De Nederlandse regering had minister J.P. Pronk van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en voormalig minister van Ontwikkelingssamenwerking voor deze functie voorgedragen. Zij toonde zich nogal verrast door de benoeming van Lubbers, die op 1 januari 2001 zou ingaan.

verwante instellingen en publicaties

De partij publiceerde op 16 maart de notitie *Ruimte voor elkaar. Een nieuwe balans tussen scholing, arbeid, zorg en vrije tijd*, geschreven door een werkgroep waaraan onder meer de Tweede-Kamerleden mevr. A.T.B. Bijleveld-Schouten en C.M.P.S. Eurlings deelnamen. De werkgroep stelde maatregelen voor zoals een partnerstelsel voor belastingen, leerrecht en studiefinanciering ook op latere leeftijd, langduriger zorgverlof, hogere kinderbijslag en een afdrachtkorting voor werkgevers die vijfenvijftigplussers in dienst nemen. Voor het publieke debat over de ruimtelijke inrichting van Nederland na 2010 schreef een werkgroep onder leiding van F. Kerckhaert de notitie *Ruimte voor Nederland Kwaliteitsland*. Het Rijk zou ‘conserveringsgebieden’ moeten aanwijzen waarin niet meer gebouwd mocht worden, maar daarnaast ook ‘intensiveringsgebieden’ waar dat juist wel zou mogen. Een projectteam onder leiding van A.B.M. Frinking publiceerde in opdracht van de commissie Buitenland in oktober de nota *De relatie tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten: volwaardig Europa moet investeren in eigen kracht*, waarin zowel het veiligheidsbeleid als het economisch verkeer tussen beide gebieden behandeld werden.

De Tweede-Kamerfractie publiceerde onder meer notities over bestrijding van de armoedeval, monumentenzorg, etnische minderheden en ‘de toekomst van de stad’.

Het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA (WI) publiceerde op 24 januari het beleidsadvies *Herstel van draagkracht*, een reactie op de belastingplannen van het kabinet-Kok II. Men vond dat het kabinet teveel nadruk legde op lastenverlichting via arbeidskorting en stelde een part-

nerstelsel voor (waarbij huishoudens met één kostwinner niet meer zouden hoeven bijdragen dan tweeverdieners). Op langere termijn streefde het CDA naar een 'flat tax', zij het met waarborgen voor draagkracht. Het WI presenteerde op 31 maart in Den Haag het boek *Onze verwarrende wereld en wij*, een persoonlijke visie op cultuur, politiek en samenleving van de hand van W.C.D. Hoogendijk. De auteur was van 1968 tot 1975 directeur van de Dr. Abraham Kuijper Stichting geweest, één van de drie voorgangers van het WI. Het WI bracht op 15 september het rapport *Nieuwe regie in de zorg. Een christen-democratische visie op de structuur en financiering van de gezondheidszorg* uit, geschreven door een commissie onder leiding van K. van der Steenhoven. Voorgesteld werd dat verzekeraars en ziekenfondsen als 'maatschappelijke ondernemingen' (niet op winst gericht) zouden gaan concurreren; premies moesten gebaseerd zijn op werkelijke kosten, maar boven een bepaalde grens (7 of 10% van het inkomen) via belastingen (heffingskortingen) gecompenseerd worden. Het rapport werd besproken op een conferentie op 22 november in Zwijndrecht.

In oktober verscheen *Nieuwe en solide wegen. Budgettair beleid in de volgende kabinetsperioden*, van de hand van de adviescommissie Financieel Beleid die werd voorgezeten door de hoogleraar A.L. Bovenberg. De commissie pleitte er onder meer voor dat financiële meevallers voor 75% aan aflossing van de staatsschuld en voor de rest aan nieuwe uitgaven of lastenverlichting besteed zouden worden. Medio december publiceerde het WI *Partners in duurzaamheid*, een studie van een commissie onder leiding van Van Geel die integratie van ecologisch en sociaal-economisch beleid nastreefde.

Het CDJA, de jongerenorganisatie van het CDA, koos op een bijzondere algemene ledenvergadering op 25 maart in Utrecht mevr. L. Schueler tot nieuwe voorzitter. Zij volgde T. Vlot op. Hoewel Schueler vond dat het CDA teveel richting VVD koerste, met name inzake asielbeleid en WAO, wilde zij minder nadruk leggen op de 'horzelfunctie' van de jongerenorganisatie ten opzichte van de moederpartij. Binnen het CDJA werd hier overigens verschillend over gedacht. Terwijl vanuit de rechtervleugel werd geopperd dat CDA en VVD misschien wel samen zouden kunnen gaan in een 'Christen-Liberale Volkspartij', achtte de linkervleugel het CDA veel te conservatief en stond men daar samenwerking met PvdA en GroenLinks voor. Op 26 en 27 mei kwam het CDJA bijeen te Soest, om naast huishoudelijke zaken de toekomst van politieke organisaties in Nederland te bespreken. De organisatie van het CDJA zou flexibeler moeten worden: de algemene ledenvergadering zou naast een dagelijks bestuur ook een algemeen bestuur moeten kunnen kiezen zonder bindende voordracht van de regionale afdelingen. Alle leden zouden

aan de CDJA-Raad kunnen deelnemen, die twee maal per jaar over politieke onderwerpen sprak. In september ijverde het CDJA voor hogere accijnzen op benzine om het autogebruik te ontmoedigen. Hiermee kwamen de jongeren in botsing met de Tweede-Kamerfractie, die juist verlaging van de benzineprijs voorstond. Ook over het kerkelijk huwelijk dacht de jongerenorganisatie anders dan de partij: tijdens een ledenweekend op 8 en 9 december in Haarlem sprak zij zich in een resolutie uit voor loskoppeling van kerkelijk en burgerlijk huwelijk, zoals voorgesteld door de GroenLinks-fractie in de Tweede Kamer.

Het CDA-Vrouwenberaad hield op 15 april in Den Bosch een ledendag over het thema 'Geweld tegen vrouwen – en nu verder', waarbij het Eerste-Kamerlid mevr. Y. Timmerman-Buck, het Tweede-Kamerlid W. van de Camp en mevr. M. Martens, lid van het Europees parlement, het woord voerden. Op 30 september vond een ledendag plaats in Ede over diversiteit in levensloopplanning, aan de hand van de notitie *Levensloopplanning. Weten is winst*. Inleidingen werden verzorgd door onder anderen het Tweede-Kamerlid mevr. G. Verburg. Via advertenties zocht de vrouwenorganisatie intussen een nieuwe voorzitter, met ingang van 1 januari 2001.

De Bestuurdersvereniging van het CDA organiseerde in samenwerking met de Basisgroep Sociale Zekerheid op 11 maart in Utrecht een symposium getiteld 'Kijk naar uitkeringen'. Ter sprake kwamen het sociaal minimum, gemeentelijk minimabeleid, bijzondere bijstand en reïntegratie. Op 7 oktober vond de bestuurdersdag plaats in Deventer, waarbij in deelsessies onder meer gesproken werd over informatietechnologie, wonen, en lokaal onderwijsbeleid.

Het Bestuurlijk Informatie Netwerk (BIN), in 1999 opgezet door jonge CDA-vertegenwoordigers in (deel)gemeenteraden, Provinciale Staten en Tweede Kamer, kwam op 18 maart in Utrecht bijeen voor een tweede contactdag, met steun van de Bestuurdersvereniging. Het discussiethema was de herkenbaarheid van christen-democraten op lokaal en regionaal niveau met betrekking tot werk en inkomen. Ook de Dertigersgroepen binnen het CDA hielden bijeenkomsten, onder meer op 19 juni in Utrecht. De Eduardo Frei Stichting, die zich binnen het CDA met ontwikkelings-samenwerking bezig houdt, organiseerde een aantal conferenties over 'ontwikkelingssamenwerking in de 21e eeuw'. Op 31 maart leidde oud-minister van Financiën H.O.C.R. Ruding in Den Haag het thema 'springen naar de markt' in. Op 29 augustus was het onderwerp 'civil society'; opnieuw in Den Haag. Het Tweede-Kamerlid M. Verhagen betoogde dat het Nederlands beleid meer ruimte zou moeten bieden aan maatschappelijke organisaties voor ontwikkelingssamenwerking. Op 12 december vond de slotconferentie plaats.

personalia

Op 24 januari overleed F.G.L.L. Schols, burgemeester van Den Haag van 1975 tot 1985 en vice-voorzitter van de CDA-Bestuurdersvereniging van 1980 tot 1985.

Met ingang van 1 oktober werd F. Kerckhaert benoemd tot burgemeester van Hengelo (Overijssel); hij was wethouder en voorzitter van de raadsfractie in Arnhem geweest en van 1994 tot 1999 lid van het partijbestuur. Mevr. A.T.B. Bijleveld-Schouten, vice-voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van het CDA, werd met ingang van 1 januari 2001 burgemeester van de nieuwe gemeente Hof van Twente.

ChristenUnie

Na een grondige voorbereiding gingen het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) en de Reformatorische Politieke Federatie (RPF) in 2000 een samenwerkingsverband aan, de ChristenUnie (zie voor de voorgeschiedenis het *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 49-51; en *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 45-49). Van een fusie was (nog) geen sprake, maar hoewel de twee partijen formeel hun zelfstandigheid behielden, richtten zij hun energie toch vooral op de samenwerking. De lotgevallen van de afzonderlijke partijen worden dan ook slechts kort aan het eind van dit gedeelte over de ChristenUnie beschreven.

oprichting ChristenUnie

Op 22 januari belegden GPV en RPF tegelijkertijd een congres in Ede om een besluit over vèrgaande samenwerking te nemen, dat in 1999 was voorbereid (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 48-49). De Federatieraad van de RPF stemde unaniem in met het besluit. De Federatieraad nam daarbij twee moties aan: binnen een jaar zou het directe lidmaatschap van de nieuwe formatie op plaatselijk niveau mogelijk moeten worden; en in het kernprogramma zou moeten staan dat de overheid geestelijke en politieke vrijheden moet waarborgen 'om God te dienen naar Zijn Woord' (*Reformatorisch Dagblad*, 24 januari 2000). In de algemene vergadering van het GPV kregen moties om de unieverklaring, uniefundering of het conceptkernprogramma van de unie te wijzigen weinig steun. Uiteindelijk stemden de afgevaardigden van vijf plaatselijke verenigingen tegen en 137 voor het samenwerkingsvoorstel; 31 verenigingen waren niet vertegenwoordigd. De politiek leider van het GPV, het Tweede-Kamerlid G.J. Schutte, noemde deze uitslag een bevestiging van de

voorzichtige koers die zijn partij had uitgezet: wel nauwe samenwerking, maar geen fusie.

Het samenwerkingsverband kreeg de naam ChristenUnie, op voorstel van een RPF-lid uit Noord-Holland, nadat een aantal deskundigen uit de reclamesector waren geraadpleegd. Het GPV-Tweede-Kamerlid E. van Middelkoop noemde in Ede de naam 'een vlekje op deze dag', omdat hij verwijst naar personen (christenen) en niet naar een beginsel (*NRC Handelsblad*, 24 januari 2000). GPV-voorzitter S.J.C. Cnossen en RPF-voorzitter M. van Daalen vonden deze kritiek niet verstandig. Van Daalen duidde de nieuwe formatie aan als christelijk-sociaal en niet links of rechts. De SGP liet weten de ChristenUnie alle goeds te wensen, maar waarschuwde dat zij geen mini-CDA met een verblekend christelijk karakter zou moeten worden (*Reformatorisch Dagblad*, 29 januari 2000; zie verder in deze Kroniek onder SGP). Opiniepeilingen stelden de ChristenUnie, die met één kandidatenlijst zou uitkomen bij de komende kamerverkiezingen, zes zetels in het vooruitzicht: één meer dan GPV en RPF in 1998 afzonderlijk in de wacht sleepten.

Vanaf 14 maart gingen de Tweede-Kamerfracties van GPV en RPF elke week samen vergaderen, al bleven ze hun eigen naam gebruiken. In de Eerste Kamer hadden de twee partijen al in 1999 één fractie gevormd. In het Europees Parlement zouden ze met de SGP blijven samenwerken.

Uniecongressen

Op 27 mei hield de ChristenUnie 'in oprichting' te Ede haar eerste formele congres. De deelnemers waren daartoe afgevaardigd door de plaatselijke verenigingen respectievelijk kiesverenigingen van GPV en RPF. 's Ochtends hielden GPV en RPF nog afzonderlijk een algemene vergadering respectievelijk federatieraad, waarbij zij de statuten en het huishoudelijk reglement van de unie vaststelden. 's Middags kozen de afgevaardigden op het Uniecongres RPF-voorzitter Van Daalen tot voorzitter en GPV-bestuurder H. Bouma tot vice-voorzitter van de unie. In zijn toespraak riep Van Daalen de unie op authentiek te blijven en geen water in de wijn te doen, waarbij hij het voorbeeld noemde van de apostel Paulus op de Areopagus in Athene. Ook Schutte verwees naar Paulus in zijn rede, en waarschuwde de unie om niet de weg van het CDA te gaan dat zojuist een multireligieus centrum had opgericht waar 'de ene God een god naast vele andere' zou worden (*Reformatorisch Dagblad*, 29 mei 2000). Wel zou de ChristenUnie aanknopingspunten kunnen vinden bij de herlevende belangstelling voor waarden en normen.

Op 18 november vond ook in Ede het tweede Uniecongres plaats. De vraag of sympathisanten van de ChristenUnie rechtstreeks lid zouden

mogen worden, bleef nog onbeantwoord. Vooralsnog konden zij zich alleen aanmelden bij GPV of RPF. L. van Dijke, voorzitter van de RPF-fractie in de Tweede Kamer, verweet in zijn rede het kabinet, het gezin te verwaarlozen en (alleenstaande) moeders te belemmeren voor hun kinderen te zorgen door hen tot arbeid buitenshuis te verplichten. GPV-leider Schutte hekelde in zijn toespraak het homohuwelijk en sprak zorg uit over het euthanasiedebat in Nederland.

kernprogramma

Het Uniecongres in mei behandelde uitgebreid het kernprogramma van de unie, dat het uniebestuur had goedgekeurd. De senatoren K. Veling (GPV) en E. Schuurman (RPF) lichtten het document toe. Laatstgenoemde opperde daarbij om een 'Universele Verklaring van de Plichten van de Mens' op te stellen. Hete hangijzers in het programma waren vooral de spanning tussen geestelijke vrijheid en theocratische gezindheid, de Europese integratie en de houding ten opzichte van de staat Israël. Een deel van de RPF wilde de belofte Gods aan Israël nadrukkelijk vermeld zien. Binnen de RPF leek ook de theocratische gezindheid sterker. De bezwaren tegen de Europese eenwording leefden in beide partijen. In het kernprogramma werd de Europese samenwerking als feit geaccepteerd. Het programma zou pas vastgesteld worden nadat het in de kiesverenigingen en plaatselijke verenigingen van beide partijen besproken was.

Op het tweede Uniecongres in november stond het kernprogramma opnieuw op de agenda. Er werd met name gediscussieerd over de geestelijke en politieke vrijheid. Volgens een in januari aangenomen motie van een RPF-kiesvereniging zou de overheid die moeten waarborgen om God te dienen. Het bestuur van de unie vond deze woordkeuze teveel de suggestie wekken dat alleen de vrijheid van christenen gewaarborgd zou worden en stelde voor de tekst te wijzigen tot 'De overheid waarborgt geestelijke en politieke vrijheid opdat burgers God naar Zijn Woord kunnen dienen'. Dit voorstel werd samen met andere aanpassingen overgenomen.

discussies over identiteit en strategie

Op 15 april vond in Harderwijk een eerste landelijke bijeenkomst van de ChristenUnie plaats, waarbij het zogeheten 'Groen Document' en een plan voor een campagne om de ChristenUnie naar buiten toe meer bekend te maken werden gepresenteerd. In het Groen Document trachtten de directeurs van de wetenschappelijke bureaus van GPV en RPF, R.

Janssens en R. Kuiper, de politieke plaats en identiteit van de nieuwe formatie aan te geven. De ChristenUnie zou streven naar een sterke overheid die normerend optreedt en een samenleving die recht doet aan bijbelse geboden. De ChristenUnie zou weliswaar aan moeten sluiten bij de partijcultuur van GPV en RPF, maar op een aantal punten vernieuwing moeten zoeken, in contact met leden, kerken en maatschappelijke organisaties. Sommige aanwezigen vonden het document iets te 'tobberig' (*Nederlands Dagblad*, 17 april 2000).

De discussie zou voortgezet worden, ook op internet, waarbij niet-leden eveneens hun mening konden geven. In mei en juni organiseerde de ChristenUnie een drietal panelbijeenkomsten met kritische en welwillende buitenstaanders: politicologen, journalisten en vertegenwoordigers van belangenorganisaties.

Op 30 september startte de unie de campagne 'ChristenUnie Continu' in Hooglanderveen, met de presentatie van haar tijdschrift *Handschrift* en het 'Blauw Document', de herziene versie van het Groen Document. Het document zou na discussies met leden en belangstellenden in mei 2001 als 'Wit Document' een definitieve vorm moeten krijgen en zodoende als basis moeten gaan dienen voor het verkiezingsprogramma voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002.

Vertegenwoordigers van de ChristenUnie voerden later in het jaar gesprekken met sympathisanten zoals het Platform van Pinkster- en Evangeliegemeenten. Op 19 december vond een gesprek plaats tussen de directeur en adjunct-directeur van het wetenschappelijk bureau van de ChristenUnie en de oprichters van de conservatieve Edmund Burke Stichting, A.A.M. Kinneging, R.G.T. van Wissen en M. Schut.

organisatorische integratie

In juli gaf het partijbestuur *Handboek voor ChristenUnievorming* uit, waarin beschreven werd hoe de unie op lokaal en provinciaal niveau gestalte kon krijgen.

In augustus werd J. Hoogland benoemd tot waarnemend directeur van het nieuwe partijbureau van de ChristenUnie in Amersfoort. De partijbureaus van GPV en RPF zouden met ingang van 4 september samengaan. Zolang een nieuw gebouw nog niet klaar was, werden de werkzaamheden verdeeld over het voormalige GPV-gebouw in Amersfoort en het RPF-gebouw in Nunspeet.

De wetenschappelijke bureaus van GPV en RPF fuseerden eveneens in september, waarbij de naam van het GPV-bureau (Groen van Prinsterer Stichting) werd overgenomen terwijl directeur Kuiper van het RPF-bureau de nieuwe instelling zou leiden. Deze zou in samenwerking met

de bestuurdersvereniging van de ChristenUnie het blad *Denkwijzer* uitgeven, dat vanaf 2001 vijf keer per jaar zou moeten verschijnen. Het nieuwe bureau zou eveneens in Amersfoort gevestigd worden.

In september verscheen bovendien het eerste nummer van *Handschrift*, dat in de plaats kwam van de ledenbladen van GPV en RPF, *Ons Burgerschap* respectievelijk *Signaal*. De titel verwees naar de Heilige Schrift als inspiratiebron, en naar het logo van de ChristenUnie: twee naar elkaar uitgestrekte handen, symbool niet alleen voor mensen die elkaar de hand reiken, maar ook voor de mens en God.

fusie jongerenorganisaties

Op 13 mei besloten de jongerenorganisaties van GPV en RPF, de Gereformeerde Politieke Jongeren Club (GPJC) en de RPF-jongeren, op hun jaarvergaderingen tot een fusie. Zij werkten toen al nauw samen en hadden bijvoorbeeld van 31 maart tot 3 april gezamenlijk een congres over onderwijs georganiseerd in Oldebroek. De nieuwe organisatie kreeg de naam Perspectief, ChristenUnie-jongeren. De voorzitter van de GPJC, K. de Snoo, sprak in mei de wens uit dat de nieuwe partij een multiculturele boodschap zou uitdragen.

Op 23 september keurden de congressen van GPJC en RPF-jongeren de fusie goed. Voorzitters werden H. Valkenburg (RPF) en mevr. A. van Kalkeren (GPV). Enkele GPV-jongeren hadden bezwaar gemaakt tegen de gevolgde procedure, maar stemden uiteindelijk toch in met de fusie. Aan het eind van het jaar liet Valkenburg vanwege drukke werkzaamheden het voorzitterschap geheel aan mevr. Van Kalkeren over.

De ChristenUnie-jongeren hadden al in januari een tweewekelijks elektronisch magazine, *Ebate*, gelanceerd, dat als open podium zou moeten functioneren. Daarnaast gaven zij het blad *Perspex* uit, dat zes maal per jaar zou moeten verschijnen en dat in de plaats kwam van de bladen van de RPJC en RPF-jongeren, *Plein* en *Alert*.

Tweede-Kamerverkiezingen 2002

Unievoorzitter Van Daalen maakte op het tweede Uniecongres bekend dat de ChristenUnie in januari 2001 een kandidaat-lijsttrekker voor de in 2002 verwachte Tweede-Kamerverkiezingen zou presenteren. Op 12 december droeg een commissie van drie wijze mannen – de uit het GPV afkomstige hoogleraar L. Holdijk, de socioloog en Katwijkse RPF-wethouder J.E. Post en de Utrechtse rechter D.A.C. Slump – een kandidaat voor aan het bestuur. De naam werd echter geheim gehouden. De commissie zou ook kandidaten voor de plaatsen twee tot en met tien

voordragen, daarbij gebruik makend van de ‘groslijsten’ met (elk twintig) namen die RPF en GPV reeds hadden opgesteld.

tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen

De ChristenUnie wist zich over het algemeen redelijk te handhaven in de verschillende tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen (zie ook in deze Kroniek onder ‘hoofdmomenten’). Van winst of verlies vergeleken met vorige verkiezingen kan na een gemeentelijke herindeling niet zonder voorbehoud gesproken worden. In de Utrechtse gemeenten De Bilt en Utrecht won de unie één zetel, in Woerden twee, evenveel als GPV en RPF samen in de (kleinere) oude gemeenten van die naam. In Overijssel wist de nieuwe formatie over het algemeen iets meer stemmen te trekken dan de twee partijen voorheen, behalve in Kampen waar (zou men kunnen zeggen) licht verlies werd geleden. Niettemin behaalde de ChristenUnie zes van de 29 zetels in deze stad. Ook in Hardenberg en Zwartewaterland (samenvoeging van Hasselt, Genemuiden en Zwartsluis) konden grote fracties gevormd worden: de nieuwe formatie behaalde hier respectievelijk zes van de 31 en vier van de negentien zetels.

publicaties en verwante instellingen

Op 29 maart verscheen van de wetenschappelijke bureaus van GPV en RPF de studie *Toetsen en begrenzen*, onder redactie van de hoogleraar H. Jochensen. Minister Pronk van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de hoogleraar milieukunde L. Reijnders namen het boek in ontvangst. Pronk verklaarde in grote lijnen in te stemmen met de conclusies. Er zou een voedselketen moeten blijven bestaan die vrij is van genetisch veranderde producten. Genen zouden niet van de ene soort op de andere overgebracht moeten worden, tenzij dat nodig is voor de productie van medicijnen die levens redden.

Gereformeerd Politiek Verbond (GPV)

Met de oprichting van de ChristenUnie namen de activiteiten van de afzonderlijke partijen af.

Het GPV hield zoals reeds vermeld een algemene vergadering op 22 januari, en voorafgaande aan respectievelijk na afloop van de Uniecongressen op 27 mei en op 18 november. In januari kondigde Tweede-Kamerfractievoorzitter Schutte zijn vertrek aan. Hij was sinds 1981 lid van de Tweede Kamer geweest.

In mei werd een reorganisatie doorgevoerd, waarbij de Generale Verbondsraad – het algemeen bestuur – werd opgeheven en de Centrale Verbondsraad – het dagelijks bestuur – werd omgedoopt tot Verbondsbestuur. De leden van het Verbondsbestuur zouden ook deel uitmaken van het Uniebestuur. In mei trad bovendien Cnossen af als partijvoorzitter. Hij nam ook afscheid van het bestuur van het GPV, waarvan hij 22 jaar vrijwel onafgebroken deel had uitgemaakt – van 1983 tot 1993 als partijsecretaris en vanaf 1994 als voorzitter. Zijn voorzittersfunctie werd waargenomen door H. Bouma, die tegelijkertijd vice-voorzitter van de ChristenUnie was. In november werd Bouma formeel tot voorzitter van het GPV gekozen op de algemene vergadering die in Ede plaats vond na afloop van het congres van de ChristenUnie.

De Vereniging van GPV-bestuurders kreeg in 2000 een nieuwe voorzitter. J. Alsema, burgemeester van Ten Boer, volgde L. Bezemer op die gemeentesecretaris van Oldebroek werd.

Reformatische Politieke Federatie (RPF)

Op 15 maart vierde de RPF op bescheiden wijze ('in huiselijke kring') haar vijftienvigjarig bestaan. De leden zamelden ruim 50.000 gulden in, bedoeld als bijdrage voor de ChristenUnie. De RPF hield evenals het GPV afzonderlijke congressen (Federatieraden) voor of na de congressen van de ChristenUnie te Ede, en op 22 januari, zoals reeds vermeld. Voorts worstelde de partij in 2000 met dissidente volksvertegenwoordigers die na vertrek uit de partij weigerden hun zetel op te geven. Dit gebeurde in Zwolle, waar A. de Boer zijn zetel in de gemeenteraad en de Provinciale Staten van Overijssel vasthield, en in Noord-Holland waar C. Kruijmer uit de gemeenschappelijke fractie van GPV, RPF en SGP was gezet.

Het Tweede-Kamerlid A. Rouvoet (RPF) liet op 19 oktober een bundel opstellen het licht zien onder de titel *Politiek met een hart*.

personalia

Met ingang van 1 juli kreeg de ChristenUnie haar eerste burgemeester, met de benoeming van W. Nuis in Tholen. Nuis was voordien gemeenteraadslid voor de RPF in Ede en lid van de Provinciale Staten van Gelderland. Overigens hadden GPV en RPF elk al vier burgemeesters.

Democraten 66 (D66)

De opiniepeilingen vertoonden voor D66 een somber beeld: in november stond de partij op acht zetels, zes minder dan zij in de Tweede Kamer bezette. In juni liet De Graaf in een interview in het *CDA-Magazine* weten dat het D66 steeds meer moeite kost in de paarse coalitie herkenbaar te blijven voor de achterban: tussen PvdA en VVD in zou D66 electoraal sterk terugvallen. Een voorzetting van de coalitie in 'Paars III' noemde De Graaf dan ook geen vanzelfsprekendheid. Ook het ledental van D66 bleef teruglopen. Vanaf het moment in april dat partijleider Th.C. de Graaf het functioneren van de monarchie ter discussie stelde tot november, kon D66 volgens partijvoorzitter A.G. Schouw echter zeshonderd nieuwe leden begroeten.

Van der Laan

Eind december 1999 had mevr. L. van der Laan in een interview laten weten teleurgesteld te zijn in haar werk als Europarlementariër en met name het reizen tussen Brussel en Straatsburg erg vermoeiend te vinden (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 35). Later ontkende zij dit te hebben gezegd. Begin januari 2000 herhaalde zij dat de journalist haar woorden niet goed had weergegeven. Desondanks zorgden de uitlatingen van Van der Laan binnen D66 voor beroering. Zo raadde R.H.L.M. van Boxtel, minister van Grote Stedenbeleid, zijn partijgenote aan een keer goed uit te slapen om vervolgens met frisse moed te beginnen. Van der Laan kwam in januari nogmaals in het nieuws toen zij interne stukken van het Europarlement op haar website zette. In november haalde zij de media met haar suggestie het Nederlandse gezantschap bij het Vaticaan op te heffen. Het standpunt van het Vaticaan ten aanzien van het gebruik van condooms om aids te voorkomen, was voor haar onverteerbaar. Ook paste een diplomatieke vertegenwoordiging bij de Heilige Stoel niet bij het beginsel van de scheiding van kerk en staat. Van der Laan legde dit voorstel aan het najaarscongres voor, dat het aannam.

voorjaarscongres

Op het voorjaarscongres dat op 25 maart werd gehouden in Amersfoort pleitte partijleider De Graaf voor een belastingverlaging die meer huishoudens in staat moest stellen een computer aan te schaffen, teneinde het internetgebruik te bevorderen. Tevens maakte De Graaf duidelijk niet zonder meer uit te gaan van een toekomstige regeringssamenwerking met het CDA.

Het congres nam verder de voorstellen tot wijziging van de statuten en het huishoudelijk reglement aan, waar het najaarscongres van 1999 niet aan toe was gekomen (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 39). Onder meer werd de aanduiding 'hoofdbestuur' vervangen door 'landelijk bestuur'. Voor dit bestuur koos het congres A. Stoffels tot secretaris-organisatie. Verder sprak het congres zich uit over de resolutie 'Burger en bestuur'. De behandeling hiervan was eveneens begonnen op het najaarscongres van 1999. In de resolutie werden voorstellen gedaan om te komen tot een 'participatieve democratie', waarin de burger centraal diende te staan. Bekende D66-desiderata kwamen erin voor, zoals de invoering van het referendum en de afschaffing van de Eerste Kamer. Ter voorbereiding was op 30 januari in Utrecht een 'politiek podium' gewijd aan deze resolutie gehouden, waaraan partijvoorzitter Schouw en Chr. de Vries, directeur van de Stichting Wetenschappelijk Bureau (SWB) medewerking hadden verleend.

naam D66

De Graaf plaatste tijdens het voorjaarscongres een vraagteken bij het getal 66 in de naam van D66. Deze verwijzing naar de vorige eeuw paste volgens hem niet bij het eigentijdse imago van de partij. 'Democraten van deze eeuw, dat zijn we', aldus De Graaf (*NRC Handelsblad*, 27 maart 2000). Partijoprichter H.A.F.M.O. van Mierlo had vrede met deze opmerking. Ook hij vond de aanduiding 'Democraten' van meer belang dan het jaartal.

sociaal-liberalisme en de Uitgangspunten van de Democraten 66

Het voorjaarscongres stelde verder de *Uitgangspunten van de Democraten 66* ongewijzigd vast. De opstelling van dit document vloeide voort uit het besluit van het partijcongres in november 1998 om D66 niet alleen democratisch, maar eveneens sociaal-liberaal te noemen (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 48 en *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 38). Volgens de *Uitgangspunten* streefde D66 naar een 'democratische, duurzame en open samenleving, waarin individuele vrijheid even vanzelfsprekend is als social cohesie'. De sociaal-liberale politiek diende tot uiting te komen in sociale randvoorwaarden, zoals hoogwaardig onderwijs, goede medische zorg en goed functionerende rechtsstaat. Ook werd in de *Uitgangspunten* het streven van D66 naar een 'radicaal gedemocratiseerd openbaar bestuur' vastgelegd.

In januari had D66 het project 'Sociaal-Liberale Perspectieven' gestart. Hierin werkten de Stichting Wetenschappelijk Bureau, de Tweede-

Kamerfractie en de Programmacommissie samen. De bedoeling was tot medio 2001 een aantal publicaties uit te geven die een prikkelende sociaal-liberale visie zouden geven op diverse maatschappelijke terreinen. Op 18 mei verscheen als eerste *Volksgezondheid in het perspectief van de burger*, van de hand van de emeritus-hoogleraar gezondheidsrecht H.J.J. Leenen. Hij stelde een verplichte basisverzekering voor iedereen voor, waarvan de premie voor een deel inkomensafhankelijk moest zijn. Eind november publiceerde de SWB als tweede brochure in deze reeks *Betrokken ondernemerschap. Over de betekenis van maatschappelijk verantwoord ondernemen*, geschreven door A. Rinnooy Kan, Schouw en De Vries.

monarchie

Begin april stelde partijleider De Graaf voor om de monarchie te moderniseren en de politieke macht van de koningin te beperken. Het ter sprake brengen van de positie van het staatshoofd leidde tot een golf van afwijzende reacties, vooral van VVD en CDA (zie hierboven onder 'hoofdmomenten'). Ook de PvdA hield de boot af. Binnen D66 kreeg De Graaf bijval, onder meer van J.C. Terlouw. De oud-partijleider zag evenwel ook de electorale risico's. B. van der Ham, voorzitter van de D66-jongerenorganisatie Jonge Democraten, was enthousiast. 'Wij zijn hier heel blij mee', zo meende hij. 'Je moet als doorbraakpartij niet bang zijn heilige huisjes omver te schoppen' (*NRC Handelsblad*, 13 april 2000). De discussie over de monarchie leidde zoals vermeld tot ledenwinst voor D66. Ook in de opiniepeilingen veerde de partij even op. Het najaarscongres nam een motie aan waarin het verkrijgen van politieke macht door erfopvolging ongewenst werd verklaard. Een motie waarin de partij expliciet werd opgeroepen te streven naar een republiek, kreeg een negatief stemadvies van politiek leider De Graaf. Niettemin stemde een derde van de aanwezigen vóór, waaronder het Tweede-Kamerlid J. van Walsem en Europarlementariër Van der Laan.

najaarscongres

Op het najaarscongres op 18 en 19 november in Noordwijkerhout stonden onderwijs en ontwikkelingssamenwerking centraal. Het congres benoemde mevr. I. Kauer tot secretaris-politiek van het landelijk bestuur. Haar voorganger M. Dijkstra had om gezondheidsredenen zijn functie neergelegd. Partijleider De Graaf trok in zijn congresrede van leer tegen de PvdA. Deze coalitiepartner van D66 was volgens hem te lang aan de macht, waardoor er binnen die partij een lichte arrogantie viel te bespeu-

ren. Gastspreker tijdens het congres was C. Kennedy, leider van de Britse *Liberal Democrats*, die de politieke verwantschap met D66 voor het eerst openlijk uitsprak. Verder ging het congres akkoord met een wijziging van de statuten en het huishoudelijk reglement.

partijfinanciën

Het najaarscongres boog zich eveneens over de begroting van D66. Als gevolg van de teruglopende contributie-inkomsten die samenhangen met de aanhoudende daling van het ledental (in de periode 1995-2000 was D66 een kwart van zijn leden kwijtgeraakt), diende de partij de toring naar de nering te zetten. De Democraten moesten in 2001 bijna een half miljoen gulden bezuinigen om de begroting (van 2,7 miljoen gulden) sluitend te krijgen.

Vanwege de weinig rooskleurige financiële positie van de partij, introduceerde het landelijk bestuur op het congres een regeling waarbij kamerleden en andere politieke vertegenwoordigers (zoals ministers en burgemeesters) werden verplicht 3% van hun inkomen af te dragen aan de partij. Het voorjaarscongres had hierin een motie om gevraagd. De partij kende een vrijwillige afdracht van 2%, maar in de praktijk kwam daarvan weinig terecht. Het najaarscongres ging met dit voorstel akkoord, ondanks verzet van M. de Jager, Commissaris van de Koningin in Flevoland. Hij meende dat deze verplichte regeling in strijd was met de ambtseed.

Om het financiële tekort verder te verminderen, werd eveneens voorgesteld het Opleidingscentrum op te heffen en de structuur van de Stichting Wetenschappelijk Bureau ingrijpend te wijzigen. De besturen van deze instellingen hadden in de zomer daarover overeenstemming bereikt met het landelijk bestuur. De organisatorische en bestuurlijke integratie zou tevens tot een efficiëntere werkwijze leiden, zo was de verwachting. De subsidies voor 'Opleidingen' en 'Wetenschappelijk onderzoek' werden op de begroting geoormerkt.

Een financiële meevaller bracht penningmeester R. J. van Lente met zich mee: hij verdiende honderdtachtigduizend gulden met aandelen in ICT-fondsen. Het was het laatste wapenfeit van Van Lente als penningmeester: tijdens het congres trad hij af. Hij werd opgevolgd door F. van Drimmelen.

reorganisatie Wetenschappelijk Bureau

Zoals reeds vermeld werd in het kader van de bezuinigingen de Stichting Wetenschappelijk Bureau van D66 gereorganiseerd. Voortaan werd zij gekoppeld aan het landelijk bestuur. Om de zelfstandigheid van het onderzoek bij D66 te waarborgen, werd een speciale bestuurscommissie in

het leven geroepen. In de toekomst moest het onderzoek vooral verricht worden door werkgroepen van deskundigen.

Tweede-Kamerverkiezingen 2002

Ter voorbereiding van de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002 stelde het najaarscongres opnieuw een Stemadviescommissie in. Deze onafhankelijke commissie moet een ordening aanbrengen in de groep van partijleden die zich kandidaat stellen voor deze verkiezingen. De leden van de Stemadviescommissie zouden door het volgende partijcongres in het voorjaar van 2001 worden aangewezen. Verder stelde het congres de profielen vast waaraan de lijsttrekker en de fractieleden moesten voldoen.

verwante instellingen en publicaties

De SWB confereerde op 22 januari in Utrecht in samenwerking met het Internationaal Democratisch Initiatief (IDI) onder de titel 'Humanitaire interventie, early warning, early response' over humanitaire interventie en internationale verantwoordelijkheid. Tot de sprekers behoorde R. van Wijk van Instituut Clingendael. Op 5 februari hield de SWB onder de titel 'Het poldermodel past niet in het democratisch ideaal van D66' een zogeheten 'wetenschapsconferentie' in Utrecht. Op deze bijeenkomst werd van gedachten gewisseld over een nieuw, eigentijds democratisch overlegmodel, naast het bestaande corporatistische poldermodel. De SWB-werkgroep Mensenrechten organiseerde op 8 april een conferentie over 'Mensenrechten versus handelsbetrekkingen met China', die zijn neerslag vond in een gelijknamige nota. Tevens publiceerde de SWB de discussienotities *Een andere krijgsmacht? Modellen en consequenties* (opgesteld door de SWB-werkgroep Defensie) en *Ordenen van ruimte. Naar een nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening* (geschreven door de SWB-werkgroep Ruimtelijke Ordening/Volkshuisvesting), en *Markt en overheid: naar een open, vrije en stimulerende samenleving* (van de SWB-werkgroep Algemene Economie).

Op 22 januari hield de Bestuurdersvereniging voor de eerste keer een dag op locatie rondom het thema 'Stad en Land'. Deze 'netwerk- en themadag' werd gehouden in Utrecht. De algemene ledenvergadering van de vereniging had plaats op 25 maart. Op de agenda stonden onder meer reglementswijzigingen die voortvloeiden uit de nieuwe structuur, waartoe in 1999 was besloten (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 41-42; en *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 42). Op 15 april organiseerde de Bestuur-

dersvereniging samen met de Tweede-Kamerfractie een 'Fractie-interactiedag' voor D66-bestuurders.

Onder het motto 'Stimulans 2000: een impuls voor je politieke ontwikkeling, zowel in jouw belang als in dat van D66' werd door het Opleidingscentrum een intensief programma gestart waarin jonge D66-ers onder andere door het volgen van stages hun politieke vaardigheden konden verbeteren. De twintig deelnemers aan Stimulans waren in de herfst betrokken bij de organisatie van een drietal 'politieke podia', discussie-bijeenkomsten over actuele thema's als ruimtelijke ordening en stedelijke herinrichting. In samenwerking met de SWB en de Bestuurdersvereniging belegde het Opleidingscentrum op 1 april een bijeenkomst waar het rapport van de staatscommissie-Elzinga werd besproken (zie hierboven onder de 'hoofdmomenten'). Spreker was onder anderen J. Vis, lid van de staatscommissie en lid van D66.

De Jonge Democraten (JD) congresseerden op 6 en 7 mei in Groningen. JD-voorzitter B. van der Ham nam afscheid en werd opgevolgd door J. Hörnmann. Daarvoor was E. Zaagsma al benoemd tot nieuwe penningmeester. De JD startten in samenwerking met D66 een nieuw project: 'Jonge Democraten, Nieuwe Democraten'. Een speciale digitale jongerenkrant zou de politieke discussie moeten stimuleren.

De D66-Tweede-Kamerfractie publiceerde een aantal nota's, waaronder *Kiezen met zorg*. Hierin werd een verplichte basisverzekering voorgesteld. In *Een nieuwe agenda. Een bewuste keuze* deed de fractie suggesties voor het in de toekomst te voeren financieel beleid.

personalia

Oud-staatssecretaris van Binnenlandse Zaken J. Kohnstamm werd eind maart benoemd tot voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie. Kohnstamm maakte zich vanaf 1981 sterk voor een wettelijke regeling van euthanasie.

Oud-minister G.J. Wijers, inmiddels werkzaam bij The Boston Consulting Group, hield op 11 december in Amsterdam de Den Uyl-lezing. Wijers pleitte voor een toename van investeringen in de kenniseconomie, in het bijzonder via onderwijs, en leverde scherpe kritiek op het poldermodel dat de aanpassing aan de nieuwe economie volgens hem teveel zou vertragen.

De Groenen

Evenals in 1999 bezonnen De Groenen zich ook in 2000 op hun naam, beginselen en strategie. Het ledental van de partij bleef min of meer ge-

lijk: ongeveer vierhonderd personen stonden als lid ingeschreven. Vier afdelingen bleken actief te functioneren (Amsterdam, Haarlem, Leiden en Zwolle), één leidde een sluimerend bestaan (Groningen/Haren).

voorjaarscongres, naamsverandering en beginselverklaring

Op 17 juni vond het congres plaats in Utrecht dat over de nieuwe naam zou moeten beslissen (zie ook *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 52). Bij stemming bleek dat de voorgestelde nieuwe naam 'Ecologische Partij Nederland' geen enkele steun meer kreeg: elf deelnemers stemden tegen, nul voor en twee onthielden zich. In een ledenraadpleging in 1999 had deze naam de meeste stemmen vergaard na 'AGALEV (Anders Gaan Leven)', maar gebruik van laatstgenoemde naam stuitte op bezwaren bij de Vlaamse partij met deze naam. Men besloot nu voorlopig van naamsverandering af te zien.

Het congres keurde wel de beginselverklaring goed die mevr. H. Stafleu had ontworpen, nadat enkele amendementen waren toegevoegd. Volgens de verklaring was het grondbeginsel van De Groenen 'politiek bedrijven op basis van een sociaal-ecologische visie: het daadwerkelijk streven naar een leven in harmonie met de medemensen en met de wereld die allen omgeeft'. Als beginselen werden verder genoemd: solidariteit en verantwoordelijkheid voor elkaar, gelijkwaardigheid, kleinschaligheid en verwevenheid van alle levende wezens. De Groenen zagen zichzelf 'niet in de eerste plaats als milieupartij'. Op het najaarscongres in november zou deze passage overigens worden vervangen door 'niet alleen een milieupartij'.

Het congres besprak ook het rapport van de commissie-Visser. Dit driemanschap onder leiding van oud-voorzitter R. Visser adviseerde om minder energie te besteden aan de naamsverandering en meer zelf naar buiten te treden, beter met elkaar te communiceren, meningsverschillen te accepteren en zetelhouders de steun te bieden die ze wensen. Het congres kon met de conclusies wel instemmen, maar achtte ze te weinig concreet. De commissie zei toe meer concrete aanbevelingen te zullen formuleren.

najaarscongres

Op 18 november kwamen De Groenen opnieuw bijeen voor een congres in Utrecht.

Het congres ging na discussie akkoord met de strategienotitie van het bestuur. Volgens deze notitie zouden De Groenen zich als samenwerkingsverband van lokale partijen dienen te ontwikkelen en lokale partijen

desgewenst ondersteunen. R.H.G. van Duijn, lid van de Amsterdamse gemeenteraad en de Provinciale Staten van Noord-Holland, stelde een andere koers voor, gericht op samenwerking met GroenLinks. Hij wilde daartoe het samenwerkingsverband De Groene Brug, opgericht in 1994, nieuw leven inblazen. Het bestuur en een meerderheid van de congresdeelnemers voelde daar echter niets voor.

Het congres benoemde bij acclamatie O. ter Haar tot voorzitter van de partij. Hij nam het voorzitterschap al sinds 1999 waar en fungeerde daarnaast als penningmeester en als eindredacteur van het partijblad *Gras*. Het bestuur, dat zeven leden telde, zocht nog steeds een secretaris. Het congres werd vervolgens toegesproken door C. Kloos, vicevoorzitter van de Onafhankelijke Senaatsfractie (OSF), die De Groenen opriep zich bij de OSF aan te sluiten. De OSF wil een koepel zijn voor verschillende provinciale partijen.

gemeenteraadsverkiezingen 2002

In de gemeente Zwolle vonden gesprekken plaats met de afdeling van GroenLinks om in 2002 met een gezamenlijke lijst aan de raadsverkiezingen deel te nemen. Ook in Amsterdam waren er contacten met GroenLinks. In Haarlem waren De Groenen van plan zelfstandig de verkiezingen in te gaan. In een aantal plaatsen werd contact opgenomen met lokale partijen.

GroenLinks

In 2000 bestond GroenLinks tien jaar. Een ledenwerfcampagne, die in oktober als cadeau voor de jarige partij gestart werd, bleek in december ruim 350 nieuwe leden opgeleverd te hebben. Op 18 november werd het jubileum gevierd met een feest in Amsterdam. Tegelijk verscheen een fotoboek over de Tweede-Kamerfractie, getiteld *Als de Trêveszaal lokt... Dubbelportret van GroenLinks*, met foto's van B. Bronshoff en tekst van T. Brader. Deze titel had ook betrekking op een thema dat GroenLinks in 2000 mede bezig hield: de eventuele deelname aan de regeringscoalitie na de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002.

vrede en veiligheid

Het partijcongres dat op 18 maart in Zwolle werd gehouden, was hoofdzakelijk gewijd aan het thema vrede en veiligheid. 's Ochtends discussieerde men over het beleid van de Tweede-Kamerfractie ten aanzien van de gebeurtenissen in Kosovo in 1999 (zie hiervoor ook *Jaarboek 1999*

DNPP, blz. 54-56). Een motie van een aantal partijafdelingen en de Linker Wang (het platform voor 'evangelie en politiek', verbonden aan GroenLinks), waarin het congres gevraagd werd alsnog niet in te stemmen met de politieke steun die de meerderheid van de fractie aan de NAVO-bombardementen op Servië en Kosovo had gegeven, werd met 282 tegen 202 stemmen verworpen. 's Middags behandelden de aanwezigen een resolutie over vrede en veiligheid, die in opdracht van het partijbestuur door een werkgroep onder voorzitterschap van senator W.Th. de Boer was opgesteld. De inhoud moest dienen als basis voor de defensieparagraaf in het nieuwe verkiezingsprogramma. De meeste discussie ontstond over de NAVO en Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE). De schrijvers van de resolutie boden de afgevaardigden twee tekstvarianten, omdat zij op dit punt geen overeenstemming hadden kunnen bereiken. De eerste variant stelde dat bij de opbouw van een breed Europees veiligheidssysteem niet uitgesloten moest worden 'dat een veranderende NAVO daarin een rol kan spelen'. De tweede vond dat die organisatie vervangen diende te worden 'door een nieuw op te bouwen regionale vredesmacht van de VN' (*GroenLinks Magazine*, februari 2000), waardoor nationale legers overbodig zouden worden. De eerste optie werd onder anderen verdedigd door de voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van GroenLinks, P. Rosenmöller, en Europarlementariër J. Lagendijk; de tweede door onder meer internationaal secretaris K. Kalkman en senator T. Pitstra, beiden exponenten van de pacifistische vleugel van de partij. Bij de uiteindelijke stemming bleek een krappe meerderheid (251 tegen 218 stemmen) variant twee in geamendeerde vorm te onderschrijven: een wijzigingsvoorstel dat uitsprak dat 'bepaalde onderdelen van de NAVO' kunnen worden opgenomen in de nieuwe vredesmacht werd aangenomen en een passage waarin het karakter van de NAVO verbonden bleef 'met de koude oorlog' werd geschrapt.

Partijleider Rosenmöller toonde zich tevreden dat de partij nu niet langer meer pleitte voor een 'zo snel mogelijke opheffing' van de NAVO (zoals nog verwoord in het verkiezingsprogramma van 1998) en dat de partij erkende dat zowel de OVSE als de Verenigde Naties in sommige internationale brandhaarden machteloos staan. In het oude verkiezingsprogramma had de partij haar hoop namelijk nog op deze twee organisaties gevestigd. Hij toonde zich niet gelukkig met de congresuitspraak dat nationale legers overbodig zouden worden: nationale democratische controle over uit te zenden troepen bleef zijns inziens belangrijk.

wijzigingen huishoudelijk reglement

Behalve over vrede en veiligheid bogen de congresgangers zich over een tweetal wijzigingsvoorstellen die het huishoudelijke reglement betroffen (zie hiervoor ook *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 57-58). Ten eerste besloot het congres dat er voortaan uitzonderingen gemaakt mochten worden op de regel dat volksvertegenwoordigers niet langer dan drie termijnen zitting mochten hebben. Voorwaarde was dat congres of partijafdeling in voorkomende gevallen met een gewone meerderheid van de stemmen hiervoor toestemming gaf. Dit besluit was met name van belang voor partijleider Rosenmöller, die aan zijn derde termijn bezig was. Een periode van vier termijnen bleef echter het maximum. Een totale afschaffing van de regel, zoals Rosenmöller had bepleit, werd door het congres afgewezen. Het tweede wijzigingsvoorstel, dat meer bevoegdheden aan landelijke kandidatencommissies wilde geven, verwierf de instemming van de afgevaardigden. Hierdoor kregen de commissies het recht ook zelf kandidaten te werven. Het congres kon zich tevens verenigen met een voorstel om de afdrachtregeling voor politieke ambtsdragers per 1 juli 2000 te versoepelen (zie hiervoor ook *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 58).

Tweede-Kamerverkiezingen 2002

In september stelde het partijbestuur een commissie in die belast werd met het schrijven van het ontwerpverkiezingsprogramma. Voorzitter was de hoogleraar J.W. Duyvendak. Behalve hem namen onder anderen senator J. J.M. van der Lans, partijvoorzitter mevr. M. de Rijk en de Tweede-Kamerleden C.C.M. Vendrik en mevr. M.B. Vos er deel van uit. Partijleider Rosenmöller kondigde tijdens de viering van het tienjarig bestaan van GroenLinks aan dat hij zijn partij opnieuw wilde aanvoeren bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002. Het was zijn streven GroenLinks tot de vierde partij van het land te maken. Voor D66, die nu deze positie innam, zag hij geen plaats meer weggelegd in het politieke spectrum. Wat Rosenmöller betreft moest GroenLinks pas deel gaan uitmaken van een nieuwe coalitie, indien de andere partijen haar getalsmatig nodig mochten hebben.

regeringsverantwoordelijkheid

Over het thema coalitievorming had GroenLinks in het voorjaar dertien regionale debatten gehouden. De leden bogen zich hier over de vraag hoe de partij zich het beste op regeringsdeelname kon voorbereiden. In okto-

ber bleek uit een ledenonderzoek dat 53% van de leden vond dat hun partij in een volgend kabinet moest meeregeren. Ook andere politieke partijen gaven hun mening over de 'Regierungsfähigkeit' van GroenLinks. Zo liet PvdA-minister De Vries van Binnenlandse Zaken op 24 juni in *De Telegraaf* weten GroenLinks te beschouwen als een serieuze onderhandelingspartner voor een volgend paars kabinet. VVD-fractievoorzitter Dijkstal noemde een coalitie met GroenLinks echter 'zeer onwaarschijnlijk'. De programmatische afstand tussen beide partijen was volgens hem te groot om een regeerakkoord te kunnen sluiten. Ook Rosenmöller zag weinig heil in samenwerking met de VVD, hoewel hij niets wilde uitsluiten 'omdat GroenLinks niet in de positie is om welke eventuele combinatie dan ook uit te sluiten' (*NRC Handelsblad*, 26 juni 2000).

ledenenquête en partijorganisatie

In oktober werden de uitkomsten bekend van een onderzoek dat in opdracht van het partijbestuur onder alle leden was gehouden. Enkele uitkomsten: 30% van de leden was jonger dan 40 jaar; maar liefst 64% had een hogere of wetenschappelijke opleiding; 60% noemde 'het milieu' als het onderwerp waar men het meest in geïnteresseerd was; en 68% was van mening dat men voldoende invloed kon uitoefenen op de politieke koers van GroenLinks. Omdat 59% van de leden te kennen had gegeven zich vooral betrokken te voelen bij de landelijke politiek, ontwikkelde het partijbestuur vervolgens een aantal nieuwe mogelijkheden om hieraan tegemoet te komen. Zo konden geïnteresseerde leden met gelijk gestemde zielen door het hele land 'GroenLinks-kernen' oprichten, die in hoge mate zelfstandig zouden mogen opereren. Om de communicatie tussen kernen, maar ook tussen afdelingen, werkgroepen, netwerken en dergelijke te verbeteren, werd het vanaf 1 december mogelijk 'email-discussielijsten' op te richten via de faciliteiten van het landelijk partijbureau. Vanaf diezelfde datum werd op de GroenLinks-website een 'prikbord' geopend, waarop mensen die kortdurend of op een specifiek terrein actief wilden zijn met elkaar in contact konden komen.

GroenLinks en het burgemeesterschap

Hoewel GroenLinks de vijfde partij van het land was, had het aan het begin van het jaar slechts drie burgemeesters in kleine gemeenten. In maart en april werden dat er vijf, toen respectievelijk P. Tange en A. Barske het burgemeestersambt gingen bekleden in Wormerland in Noord-Holland en in Ambt Montfort in Zuid-Limburg.

In november kreeg de partij de gelegenheid in Nijmegen een opvolger te leveren voor vertrekkend PvdA-burgemeester E. d'Hondt. Omdat de vertrouwenscommissie haar voorkeur had uitgesproken voor een kandidaat van linkse signatuur, lag het voor de hand dat de nieuwe burgemeester in de gelederen van GroenLinks (samen met de PvdA de grootste partij in de gemeenteraad) zou worden gevonden. De partijtop benaderde een aantal prominente leden (waaronder de oud-Tweede-Kamerleden P. Lankhorst, mevr. A.C. van Es en mevr. I. Brouwer), maar slaagde er niet in iemand te vinden die de post ambieerde. Volgens het Tweede-Kamerlid H.J. van der Steenhoven ontbrak het GroenLinks aan echte carrièrepolitici. Uiteindelijk nam CDA-locoburgemeester J. Tettero de honneurs in Nijmegen waar tot er een nieuwe burgemeester benoemd zou worden.

marktwerking in de zorg

In juni zorgde Tweede-Kamerlid mevr. C. Hermann voor enige opschudding in de partij, toen ze in het parlement pleitte voor het invoeren van het concurrentiebeginsel in de gezondheidszorg, om te beginnen bij de geneesmiddelenbranche. 'Iedereen heeft recht op een fatsoenlijk, kwalitatief goed en betaalbaar pakket aan basisvoorzieningen. Maar het is niet reëel om alles te blijven vergoeden... Het is nu eenmaal zo dat mensen met meer geld ook een duurdere auto of groter huis kunnen aanschaffen', aldus Hermann in *de Volkskrant* (3 juni 2000). Met dit standpunt bevond ze zich aan de zijde van de VVD. De GroenLinks-fractie in de Provinciale Staten van Noord-Brabant stuurde haar een brief, waarin om nadere uitleg werd gevraagd. Ook Dwars, de jongerenorganisatie van GroenLinks, verlangde van de Tweede-Kamerfractie haar mening over dit onderwerp. Begin november presenteerde de fractie daarop het discussievoorstel *Op gezonde basis*, dat uitging van meer keuzevrijheid voor de patiënt en van een inkomensafhankelijke basisverzekering voor iedereen. Het basispakket moest zo breed worden, dat vrijwel niemand nog behoefte zou hebben aan luxezorg.

verwante instellingen en publicaties

Op 14 oktober werd in Ede voor de vierde keer een GroenLinks Forum gehouden. Centraal op het symposium stond de vraag of er nog een toekomst was weggelegd voor politieke partijen. Daarnaast was er een groot aantal 'fringe-meetings' over actuele politieke thema's, waaronder marktwerking en privatisering in zorg en onderwijs.

In het kader van een aantal bijeenkomsten ter voorbereiding van een nieuw verkiezingsprogramma organiseerde het Wetenschappelijk Bureau van GroenLinks op 9 juni een conferentie over 'identiteit en diversiteit' in Den Haag. Ter discussie stond de multiculturele samenleving. In mei had het bureau over dit onderwerp *Menging of verzuiling? Literatuuronderzoek naar de begrippen integratie en sociale cohesie* van de hand van mevr. A. Berns uitgebracht. In oktober publiceerde het Wetenschappelijk Bureau *Chaos en orde. GroenLinks en de ruimtelijke ordening* onder eindredactie van M. Ham, met bijdragen van onder anderen M. Bussink, A. van den Brand en M. Bullinga. Op 18 oktober werd mevr. C. van Dullemen, voorzitter van GroenLinks in de Europese Unie, hoofd van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks.

In het voorjaar werd het GroenLinkse Scholingsinstituut omgedoopt in afdeling PartijOntwikkeling (PO). Op 16 december organiseerde de afdeling PO een conferentie voor lokale en provinciale afdelingsbestuurders. De bijeenkomst stond in het teken van de werving en selectie van kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2002. Daarvóór had op 15 mei in Den Bosch de jaarlijkse conferentie van raads- en statenleden plaatsgevonden met als thema 'de flexibele samenleving'.

De Linker Wang (het platform voor 'evangelie en politiek', verbonden aan GroenLinks) hield op 19 februari een landelijke vergadering in Utrecht over 'De grenzen van het vreemdelingenbeleid?' Op 7 oktober vond eveneens in Utrecht de jaarlijkse landelijke vergadering plaats met als thema 'Dilemma's in de gezondheidszorg'.

Op 24 juni organiseerde de aan GroenLinks gelieerde Stichting Duurzame Solidariteit in Utrecht een conferentie over 'Euro-Mediterraan Partnerschap', in het kader van haar project 'De Europese Unie en haar Islamitische burens'. Het Tweede-Kamerlid M. Rabbiae voerde er onder anderen het woord.

De Tweede-Kamerfractie publiceerde een aantal nota's, waaronder *Be-lastingherziening 2001, de laatste ronde*; *Biotechnologie* (over genetische manipulatie bij mensen en dieren); *Scheuren in de polder* (over de fiscale behandeling van autogebruik en motorbrandstoffen); en *Met alle geweld voorkomen. Beleidsvoorstellen voor conflictpreventie* (een kritiek op het beleid van minister Herfkens van Ontwikkelingssamenwerking op dit terrein). Op de website van GroenLinks verschenen *De Wereldbank als kanaal voor Nederlands ontwikkelingsgeld* en *Genen zonder risico*, een discussiestuk over de nieuwste vindingen van de biotechnologie.

In mei publiceerde de delegatie van Groenlinks in het Europees Parlement '*But you run this country now, don't you?*' *Green parties in government* van de hand van M. Davelaar en R. Wouters. In september volgde *Het lot van Kyoto ligt in Den Haag* over de eisen en verwachtingen

gen van de Europese GroenLinks-delegatie ten aanzien van de Klimaatconferentie, die van 13 tot 24 november in Den Haag gehouden werd. Eerder al had de delegatie samen met de Tweede-Kamerfractie een discussienota onder de titel *Salade Nicoise* het licht doen zien over de intergouvernementele conferentie van de Europese Unie in 2000 en het EU-grondrechtenhandvest.

personalia

In juni stapte Sj. Czyzewski tussentijds uit het partijbestuur. Hij was ontevreden over het tempo waarin de veranderingen in de werkwijze van het bestuur, die op het congres van 1999 waren aangenomen, zich voltrokken (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 54).

In juli trad fractievoorzitter A. Yilmaz uit de gemeenteraadsfractie van GroenLinks in Enschede en ging verder als eenmansfractie. Aan zijn actie lagen persoonlijke verschillen ten grondslag, die na de vuurwerkcramp in mei nog pregnanter naar voren kwamen. Zo wilde Yilmaz fellere kritiek leveren op PvdA-burgemeester J. Mans dan zijn twee collega's.

Partij van de Arbeid (PvdA)

Interne ontwikkelingen, zowel zakelijke discussies als spanningen rond personen, bepaalden voor de PvdA het beeld van het jaar 2000. In maart besloot A. Peper terug te treden als minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, omdat hij in opspraak was gekomen vanwege zijn declaratiegedrag. In september legde partijvoorzitter Van Hees haar functie neer als gevolg van onmin binnen de partijleiding. Verder werd er in de partij veel gespeculeerd over de vraag of partijleider en premier Kok zich opnieuw kandidaat zou stellen voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002.

monarchie

Mede als reactie op de uitlatingen De Graaf, politiek leider van D66 (zie in deze Kroniek onder 'hoofdmomenten'), kwam binnen de PvdA in april een discussie over de monarchie op gang, ook al trachtte premier en partijleider Kok die aanvankelijk te ontmoedigen. De hoogleraren W. Witteveen en M. Hajer, en P. Kalma, directeur van de Wiardi Beckman Stichting (WBS), het wetenschappelijk bureau van de PvdA, waren het eens met De Graaf dat de koningin niet langer deel uit zou moeten maken van de regering. Het drietal, dat zitting had in de commissie die een nieuw beginselprogramma ontwerpen moest, zag deze verandering in het

kader van verdergaande democratisering van het politiek bestel. Senator E.C.M. Jurgens deelde deze mening. Het Tweede-Kamerlid J.P. Rehwinkel, belast met zaken die de monarchie betreffen, wilde hierover wel een discussie voeren maar voelde zelf weinig voor beperking van de rol van het staatshoofd. Liever zag hij dat de Tweede Kamer zelf een informateur zou aanwijzen in plaats van deze keuze aan de koningin over te laten. Tjeenk Willink, vice-voorzitter van de Raad van State en ook lid van de PvdA, wilde niets aan het koningschap wijzigen. Kok, premier en partijleider, stelde dat de koningin geen oneigenlijke invloed uitoefende, maar het kabinet vooral steun zou verlenen.

Op het partijcongres in mei kreeg een motie voor een debat over de monarchie geen meerderheid. De monarchie zou wel aan de orde komen in de discussie over een nieuw beginselprogramma, die in 2001 afgerond zou moeten worden. Op 13 september belegde de PvdA wel een bijeenkomst over de rol van de monarch, in Den Haag. Melkert pleitte daar voor versterking van de invloed van de Tweede Kamer op de kabinetsformatie. De kamer zou een informateur aan moeten wijzen en deze tijdens de formatie in openbare debatten ter verantwoording roepen.

partijcongres

Op 27 mei vond het jaarlijks partijcongres plaats in Rotterdam, volgens een nieuwe opzet: besluiten werden 's ochtends in workshops voorbereid en 's middags in een plenaire bijeenkomst vastgesteld. Naast afdelingen hadden nu ook kenniscentra ('thematische netwerken') afgevaardigden kunnen aanwijzen. De workshops hielden zich bezig met beginselen, Europa, vergrijzing, kennis en wisselwerking tussen culturen. Een deel van de aanwezigen toonde zich tevreden met de nieuwe opzet, anderen vonden dat er te weinig tijd overbleef voor besluitvorming en controle van de partijtop door de achterban.

Het congres besloot onder meer om op termijn te streven naar 1 mei als nationale feestdag. Voorts werden resoluties behandeld over vergrijzing en over de interculturele of multiculturele samenleving. De basis voor de laatstgenoemde resolutie vormde de nota *Wisselwerking 2*, geschreven door een projectgroep onder leiding van oud-minister E. van Thijn en het Tweede-Kamerlid mevr. M.I. Hamer als vervolg op de in 1998 verschenen nota *Wisselwerking* (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 71). Zij zagen etnische segregatie en discriminatie als problemen die vooral om sociaal-economische oplossingen vroegen en niet zozeer om sociaal-cultureel beleid. Van Thijn wilde de allochtonen de keuze laten om zich wel of niet aan de autochtone cultuur aan te passen – mits ze wel de Nederland-

se taal leerden - en pleitte voor 'interculturalisatie'. Het congres volgde hem hierin en keurde de resolutie goed.

Partijleider Kok noemde in zijn rede de uitbreiding van de Europese Unie en de ontwikkeling van een 'kenniseconomie' belangrijke uitdagingen voor de sociaal-democratie in de toekomst. De sociaal-democratie zou zich niet in neoliberale richting moeten ontwikkelen, maar het evenwicht dienen te bewaren tussen solidariteit en de emancipatie van het individu.

positie partijleider Kok

Over de politieke toekomst van partijleider en premier Kok, die intussen de zestig gepasseerd was, werd in 2000 veel gespeculeerd. Partijvoorzitter mevr. M.A. van Hees suggereerde in februari een 'brede kopgroep' achter Kok te vormen (*de Volkskrant*, 17 februari 2000). Haar opmerking viel bij de partijtop niet in goede aarde. Kok zelf merkte op dat die kopgroep er al was. Hij kondigde in mei aan dat hij in 2001 een beslissing zou nemen of hij een derde kabinet zou willen leiden. Zijn partijgenote mevr. J. van Nieuwenhoven, de voorzitter van de Tweede Kamer, verklaarde in een vraaggesprek met het weekblad *Nieuwe Revu* in december ten aanzien van het premierschap van Kok dat het 'mooi geweest' was. Melkert achtte zij een goede opvolger. Volgens een door bureau Intomart in die tijd gehouden enquête deelde echter nog geen kwart van de PvdA-kiezers deze mening; driekwart gaf de voorkeur aan Kok als lijsttrekker bij de komende kamerverkiezingen.

Als mogelijke opvolgers van Kok werden meestal genoemd: fractievoorzitter Melkert, de staatssecretaris van Justitie M.J. Cohen en de burgemeester van Tilburg, J. Stekelenburg. Cohen viel echter in december af, toen hij tot burgemeester van Amsterdam werd benoemd. In december bestempelde Kok Melkert als 'een man in wie ik een groot vertrouwen heb' (*NRC Handelsblad*, 18 december 2000).

coalitievorming

Niet geheel los van de politieke toekomst van Kok stond de vraag of de paarse coalitie na de volgende verkiezingen voortgezet zou moeten worden. In zijn toespraak op het partijcongres in mei wilde fractievoorzitter Melkert, die in de voorafgaande maanden veel kritiek had geleverd op coalitiepartner VVD en de stabiliteit van de coalitie in twijfel had getrokken, een derde paarse kabinet beslist niet uitsluiten. De samenwerking was volgens hem zinvol 'zolang het lukt compromissen te sluiten met een herkenbaar sociaal-democratisch gehalte' (*Trouw*, 29 mei 2000).

Speculaties over andere coalities achtte hij ongewenst. Desalniettemin kwam tegen het einde van het jaar hierover in PvdA-kring de discussie op gang. D. Dolman, lid van de Raad van State en oud-voorzitter van de Tweede Kamer, pleitte in november voor een coalitie met CDA in plaats van VVD. De voorzitter van de PvdA-jongerenorganisatie Jonge Socialisten (JS), S. Zboray, brak een lans voor een coalitie met CDA, GroenLinks en mogelijk de ChristenUnie. A. Duivesteijn, lid van de Tweede Kamer, hoopte zelfs op een progressief kabinet met D66, GroenLinks en wellicht de ChristenUnie, zonder VVD en liefst ook zonder CDA. Of Kok bereid zou zijn een dergelijk kabinet te leiden, was een vraag die voorlopig onbeantwoord bleef.

Van Hees en de crisis in de partijorganisatie

In de loop van het jaar kreeg het dagelijks bestuur te maken met forse kritiek op zijn functioneren. Op 22 augustus spuiden de voorzitters van de vier grote stadsafdelingen en van acht gewesten – tevens lid van het algemeen bestuur van de partij – hun kritiek op een besloten bijeenkomst te Utrecht. Mevr. J. de Sain, voorzitter van het gewest Zuid-Holland en initiatiefneemster van de bijeenkomst, miste ‘samenhang en continuïteit’ in de verschillende projecten die partijvoorzitter Van Hees en vice-voorzitter Hamer hadden opgezet (*de Volkskrant*, 24 augustus 2000). Er leefde ook onvrede over de kenniscentra, die te weinig invloed zouden hebben en te weinig steun van het partijbureau zouden krijgen. De achterban bleef vaak te passief en zou door het bestuur meer bij de partijvernieuwing betrokken moeten worden.

Op 5 september besloot Van Hees haar functie als partijvoorzitter met onmiddellijke ingang neer te leggen, na een vergadering van het dagelijks bestuur waarbij ook Kok en Melkert aanwezig waren en waar een interne rapportage over het functioneren van het dagelijks bestuur werd besproken, uitgebracht door de organisatieadviseur H. Andersson. Andere bestuursleden verweten Van Hees gebrek aan leiding en inspiratie bij de vernieuwing van de partij. Ze zou teveel in Den Haag zijn en te weinig prioriteiten stellen, aldus vice-voorzitter Hamer (*Pro*, oktober 2000). Door gebrek aan wederzijds vertrouwen zou een ‘werkbaar basis’ ontbreken, zo verklaarde het partijbestuur diezelfde avond.

Van Hees, die pas in februari 1999 tot partijvoorzitter was gekozen, nam haar besluit mede omdat zij in het weekblad *Vrij Nederland* (9 september 2000) beschuldigd werd van declaratiegedrag dat ‘niet in overeenstemming is met een bestuursfunctie in een vrijwilligersorganisatie’. Het ging met name om declaratie van autokosten, hotelkosten en een managementcursus. De auteurs vroegen zich af of zij ‘de volgende Bram Peper’

zou zijn. Eén van de auteurs van de publicatie, T. Wallaart, was lid geweest van de jongerenbeweging Niet Nix, die in de strijd om het voorzitterschap van de partij de kandidaten L. Booij en E. van Bruggen actief gesteund had (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 68, en *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 60-61). Van Hees verweet het weekblad 'riooljournalistiek' en ontkende alle beschuldigingen ten stelligste (*NRC Handelsblad*, 7 september 2000). Zij meende dat sommige leden van het dagelijks bestuur de discussie hadden geblokkeerd. Ze had veel tijd in Den Haag moeten besteden, onder meer omdat daar nogal wat weerstand had bestaan tegen haar voorzitterschap. Melkert ontkende dat aan de integriteit van Van Hees werd getwijfeld, maar prees haar besluit om af te treden en zo een einde te maken aan een 'onwerkbare situatie' (*de Volkskrant*, 6 september 2000). Kok noemde haar aftreden 'heel erg sneu', maar 'onvermijdelijk' (*de Volkskrant*, 7 september 2000). Vice-voorzitter Hamer zou het voorzitterschap tot het volgende partijcongres waarnemen, zo besloot het partijbestuur op 7 september. Van Hees bleef overigens (gewoon) lid van dat bestuur.

Sommige kaderleden van de partij uitten hun verontwaardiging over de gang van zaken. B. Olij, voorzitter van de afdeling Amsterdam, achtte het 'onbestaanbaar dat een voorzitter die door het congres is gekozen, zomaar door het dagelijks bestuur aan de kant wordt gezet' en eiste een vervroegd partijcongres hierover (*Trouw*, 16 september 2000). Op 28 september kwamen in Utrecht opnieuw gewestelijke voorzitters bijeen, nu om met leden van het bestuur de crisis in de partij te bespreken. De bijeenkomst had een besloten karakter. Op dezelfde dag verklaarde Tj. van Dekken, lid van het dagelijks bestuur, op een afdelingsvergadering in Groningen dat de declaraties van Van Hees wel degelijk omstreden waren binnen het bestuur.

Een onderzoek van oud-Commissaris van de Koningin R. de Wit zuiverde Van Hees in november van elke blaam. Wel was er binnen het dagelijks bestuur, en met name tussen Van Hees en penningmeester J. van Ingen Schenau, onenigheid geweest, onder meer over de huur van een auto met chauffeur en de door Van Hees voorgestelde huur van een woning in Den Haag (in plaats van een hotelkamer). Op 13 november besprak het bestuur de kwestie met het partijkader op een openbare maar informele bijeenkomst in Utrecht. Partijsecretaris L. Labruyere gaf een samenvatting van de gerezen moeilijkheden binnen het dagelijks bestuur, die hij vooral weet aan gebrek aan structuur en aan chaotisch optreden van de (gewezen) voorzitter. Van Hees had zich niet schuldig gemaakt aan malversaties, zo stelde het bestuur nu vast, maar van excuses was geen sprake. Van Hees herhaalde dat zij zich onvoldoende geaccepteerd wist door het partijbestuur. Ze kreeg veel bijval vanuit de zaal. Regel-

matig klonk de roep dat het hele bestuur moest aftreden. Melkert trachtte de gemoederen te sussen en betoogde dat het dagelijks bestuur wel moest aanblijven.

Nadat al in oktober de hoofdredacteur van *Vrij Nederland*, mevr. X. Schutte, afstand had genomen van het omstreden artikel, bood zij op 18 november aan Van Hees excuses aan voor de publicatie van onjuistheden betreffende haar declaratie van hotelkosten en een managementcursus. Vanuit de PvdA zou bewust deze onjuiste informatie aan het weekblad zijn 'gelekt'. Naar aanleiding van deze verklaring eisten veertien afdelingsbestuurders en andere kaderleden van de partij in een open brief het aftreden van het dagelijks bestuur.

In november stelde het dagelijks bestuur een commissie van drie in onder leiding van de burgemeester van Eindhoven, R. Welschen, om kandidaten te zoeken voor een nieuw dagelijks bestuur, dat in maart 2001 op het congres gekozen zou moeten worden. De zittende leden van het dagelijks bestuur kondigden eind november aan zich niet opnieuw kandidaat te zullen stellen, tenzij de commissie-Welschen hen daartoe zou uitnodigen. Hamer wilde in elk geval geen kandidaat-voorzitter zijn.

partijvernieuwing

In maart 1999 had het partijcongres de commissie Partijvernieuwing ingesteld. Onder voorzitterschap van de Utrechtse burgemeester mevr. A. Brouwer-Korf diende die een ontwerp te maken van 'de PvdA van de toekomst'. Om de achterban structureel meer invloed te bieden op de koers van de partij, stelde de commissie onder meer voor om een Politiek Forum in te voeren. Dit lichaam zou in zekere zin de in 1992 afgeschafte partijraad vervangen; volksvertegenwoordigers zouden aan het Forum verantwoording kunnen afleggen. Het Forum moest honderd leden tellen, aan te wijzen door de gewesten, kenniscentra en het partijbestuur. De commissie wilde bovendien het partijbestuur vervangen door een Adviesraad Verenigingszaken, die zou rapporteren aan het dagelijks bestuur. Bestuurders van de gewesten en de vier grote stadsafdelingen zouden in deze adviesraad zitting krijgen. Het partijbestuur nam het voorstel, vervat in de notitie *Politiek is mensenwerk*, over en presenteerde het op 1 november. De JS verwachtte dat de leden hiermee nog minder invloed zouden krijgen en pleitte voor een partijparlement dat maandelijks bijeen zou komen en dat zelf kamerleden en bewindslieden ter verantwoording zou roepen. Het huishoudelijk congres van maart 2001 zou zich over de voorstellen van de commissie buigen.

beginselprogramma

In februari 1999 had het partijcongres besloten dat in 2001 een nieuw beginselprogramma moest worden vastgesteld (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 62). Op 27 oktober 2000 bood de commissie Beginselen onder voorzitterschap van de hoogleraar en senator Witteveen haar ontwerpbegin-selprogramma onder de titel *Tussen droom en daad* aan het partijbestuur aan. De beginselen van de sociaal-democratie werden hierin omschreven als: gelijkwaardigheid en gelijke kansen; solidariteit en wederkerigheid; keuzevrijheid, individuele ontplooiing en een democratische cultuur. Twee leden van de commissie, Hajer en Kalma, distantieerden zich in een brief aan het partijbestuur van het stuk. Zij vonden het ontwerpprogramma te vrijblijvend, onvolledig en te weinig onderscheidend. De PvdA zou uit haar schulp van 'bestuurderspartij' moeten kruipen en meer nadruk leggen op het ideaal van sociale gelijkheid en democratisch engagement, voegden zij later toe (*NRC Handelsblad*, 27 november 2000). Witteveen betoogde daarentegen dat de sociaal-democratie weliswaar geen beginselen aanhing die niet in andere stromingen voorkwamen, maar dat haar combinatie van beginselen uniek en identiteitsbepalend was.

Op 1 november presenteerde waarnemend partijvoorzitter Hamer het ontwerp in Den Haag. Ze pleitte daarbij voor 'idealistisch pragmatisme'. Leden van de drie noordelijke gewesten behandelden op een bijeenkomst in Groningen in december het ontwerp zeer kritisch. Ook de voorzitter van de JS, Zboray, achtte het ontwerp weinig bruikbaar: '(het) geeft geen nieuwe richting, maar is slechts een aanpassing aan het beleid van de afgelopen elf jaar' (*Trouw*, 13 december 2000). Het partijcongres van maart 2001 zou het laatste woord hebben.

Tweede-Kamerverkiezingen 2002

In september werd H.G. Ouwerkerk, burgemeester van Almere, benoemd tot voorzitter van de kandidaatstellingscommissie, als opvolger van A.J. Dunning. Deze commissie zou kandidaten voordragen voor de komende verkiezingen van de Tweede Kamer, Eerste Kamer en het Europees Parlement.

In december verzocht het partijbestuur E. van der Laan, oud-fractievoorzitter van de PvdA in de gemeenteraad van Amsterdam (1990-1998), een programma te ontwerpen voor de Tweede-Kamerverkiezingen die in 2002 verwacht werden.

Tweede-Kamerfractie

Het Tweede-Kamerlid mevr. M.M. van Zijlen presenteerde op 19 februari haar openhartige dagboek, *Retour Nijmegen-Den Haag*. Kamer-voorzitter en partijgenote Van Nieuwenhoven nam het eerste exemplaar in ontvangst en noemde het een moedig boek. Opmerkingen daarin over collega's (Melkert: 'arrogant'; R. van Gijzel: 'hyenagedrag'; R. Oudkerk: 'gekwetste ego') vielen niet goed. Van Zijlens collega J.P.C.M. van Zijl achtte haar geschrift 'overbodig proza' (*de Volkskrant*, 21 februari 2000). Na een gesprek met het fractiebestuur bood Van Zijlen haar excuses aan; ze behield haar functie als secretaris van de fractie. In juni kondigde ze aan per 1 september het kamerlidmaatschap te zullen verruilen voor een functie bij het adviesbureau Deloitte en Touche.

Tegelijk met Van Zijlen verliet ook Van Zijl de Tweede Kamer in september. Hij zou leiding gaan geven aan de Raad voor Werk en Inkomen. Van Zijl was in 1989 in de Tweede Kamer gekozen en sinds 1998 vice-voorzitter van de fractie. Hij werd als kamerlid opgevolgd door de cultuurtechnicus en planoloog G.C.F.M. Depla, terwijl Van Zijlen werd opgevolgd door de regisseuse en producer mevr. H. Molenaar. Onder-voorzitter van de fractie werd Duivesteijn, sinds 1994 lid van de Tweede Kamer. Mevr. S.A.M. Dijksma volgde Van Zijlen op als secretaris van de fractie.

partijbijeenkomsten

Op 19 februari vond in Nijmegen een goed bezocht Kennisfestival plaats, waarbij de zes Kenniscentra die in 1999 waren ingesteld (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 62-63) *acte de présence* gaven. Er werden debatten gehouden onder meer over een gekozen staatshoofd, de multiculturele samenleving en de beginselen van de sociaal-democratie. Op 4 november organiseerde het Kenniscentrum Binnenland en Justitie samen met de Tweede-Kamerfractie een discussiedag in Utrecht over de discussienota *Veiligheid*. Op 25 november hield het Kenniscentrum Ruimte & Milieu een 'Festival Ruimte' in Amersfoort, waar in twaalf workshops verschillende aspecten van de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening besproken werden. Op dezelfde dag vond in Eindhoven een discussiedag plaats onder auspiciën van het kenniscentrum Zorg en Welzijn over de toekomst van de gezondheidszorg, met als motto 'Naar een gezonde zorg: de patiënt centraal'.

De PvdA hield op 25 februari in Amsterdam een bijeenkomst over de uitbreiding en verdieping van de Europese Unie. De bijeenkomst werd afgesloten met een discussie tussen Melkert, staatssecretaris D.A. Ben-

schop van Buitenlandse Zaken, en M.J. van den Berg, delegatieleider van de PvdA in het Europees Parlement. Op 13 mei organiseerde de partij in Den Haag een bijeenkomst over 'de nieuwe onderwijsagenda', waarbij naast Melkert en Van Hees de secretaris-generaal van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), D. Johnston, een inleiding hielden.

verwante instellingen en publicaties

De PvdA publiceerde *Beelden van rood. Honderd jaar sociaal-democratie in Tilburg*, een bundel korte schetsen van oudere en jongere sociaal-democraten in deze stad, onder redactie van H. Backx, H. van Deijck en M. Knapen.

Op 14 februari werd het discussiestuk *De kleur van grijs* aan premier Kok aangeboden. De nota was geschreven door de Tweede-Kamerleden W. Gortzak en Van Zijl en bevatte een aantal maatregelen om ouderen langer te laten werken. De nota was ook geschreven met het oog op het komende verkiezingsprogramma. In de loop van het jaar publiceerde de fractie nog een aantal nota's, zoals *Wonen, zorg en dienstverlening. Een zorg voor vandaag*; *Werk moet lonen. Voorstellen van de Partij van de Arbeid om werk meer lonend te maken, de arbeidsparticipatie te bevorderen en de armoedeval te verkleinen*; *Ruimte voor de landbouw, landbouw voor de ruimte*; *Veiligheid verkend*; en *Stoppen met wachten*. Op 28 oktober presenteerde het Tweede-Kamerlid mevr. J.C. Smits op een bijeenkomst van het Kenniscentrum Sociaal-Economisch-Financieel in samenwerking met de Tweede-Kamerfractie in Ede de nota *Werk in uitvoering, een verkenning van de Toekomst van de Arbeid*, die door een projectteam was geschreven en door J. Nekkers geredigeerd. In de nota werden stellingen geformuleerd voor sociaal beleid, met nadruk op flexibilisering naast behoud van sociale zekerheid. Het project 'werk in uitvoering' zou overigens in 2001 voortgezet worden en moeten uitmonden in een nieuw Plan van de Arbeid. Op 16 november publiceerde de fractie de nota *De Europese Toets*, geschreven door een aantal kamerleden onder leiding van oud-Tweede-Kamerlid H.J. van den Bergh. Dit stuk bevatte suggesties voor een herkenbare en snel inzetbare Nederlandse bijdrage aan een Europese crisisbeheersingsmacht, die democratisch gecontroleerd zou moeten worden.

Fractievoorzitter Melkert presenteerde op 10 april de nota *Kracht en kwaliteit*, waarin een 'nieuwe balans' werd voorgesteld tussen lastenverlichting, aflossing van de staatsschuld en nieuwe uitgaven. De komende vier jaar moest een bedrag oplopend tot negen miljard gulden worden geïnvesteerd in zaken als onderwijs, zorg, veiligheid en infrastructuur.

Het geld zou voornamelijk uit de financiële meevallers – extra inkomsten voor de overheid, met name aardgasbaten – kunnen komen. Vier economen uit de PvdA, H. Don (directeur Centraal Planbureau), C.A. de Kam (hoogleraar te Groningen), B. Jacobs (medewerker Tinbergen Instituut Amsterdam) en D. Wolfson (oud-hoogleraar en senator), veroordeelden de nota als ‘een weinig doordachte optelsom’ (de *Volkskrant*, 18 mei 2000). Hun kritiek werd gepubliceerd in een bundel die werd uitgegeven door de Wiardi Beckman Stichting (WBS) onder de titel *Schuld en solidariteit*. Vanuit solidariteit met komende generaties zou de PvdA meevallers aan vermindering van de staatsschuld moeten besteden. Melkert vond de aandacht voor de staatsschuld overdreven: solidariteit met huidige generaties ging voor solidariteit met generaties in de toekomst. De benadering van de economen was in zijn ogen te theoretisch. Hij zei dit in een discussie met de economen bij de presentatie van hun bundel, georganiseerd door de WBS op 22 mei in Den Haag.

De WBS liet in maart *Geld zonder grenzen* verschijnen, een bundel onder redactie van haar medewerkster B. Hogenboom, waarin een viertal economen de gevolgen van de liberalisering en globalisering van het kapitaalverkeer schetsten en voorstellen voor hervormingen uitwerkten. De WBS hechtte sterk aan haar zelfstandigheid en reageerde - bij monde van haar directeur Kalma - dan ook fel op een suggestie van partijsecretaris Labruyere, dat zij ‘meer zou moeten integreren in de processen die zich afspelen op het partijbureau’: Kalma vond dit ‘kenmerkend voor het type bestuurder dat het vrije debat in de PvdA liever vandaag dan morgen zou smoren’ (*Onderstroom*, 15 april 2000).

Het Centrum voor Lokaal Bestuur (CLB) kreeg op 1 juli een nieuwe secretaris: de politicoloog R. Kreeft volgde mevr. R. Vermeij op, die politiek adviseur werd van minister mevr. T. Netelenbos van Verkeer en Waterstaat. Het Centrum publiceerde als jaarbericht een provocerende studie van de Tilburgse hoogleraar bestuurskunde P.H.A. Frissen getiteld *Sturing en publiek domein. Sociaal-democratie zonder partij*. Frissen leverde daarin forse kritiek op de pretentie van de PvdA, de samenleving via de overheid nog te kunnen sturen. Het CLB organiseerde op 11 februari te Utrecht een studiemiddag over lokale democratie, naar aanleiding van het rapport van de staatscommissie Dualisme en Lokale Democratie (zie in deze Kroniek onder ‘hoofdmomenten’). In mei verscheen van de hand van J. de Roos: *Met enige schroom. Pioniers van het lokaal bestuur*, een serie portretten van sociaal-democratische gemeentebestuurders (raadsleden, wethouders en burgemeesters) uit de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. Op 7 oktober vond in Apeldoorn het achtste Festival van het Binnenlands Bestuur plaats, met als thema de multiculturele samenleving. De Rotterdamse hoogleraar soci-

ologie G. Engbersen besprak in de Wibautlezing de gevolgen van migratie voor gemeenten van verschillende omvang.

De Evert Vermeer Stichting (EVS), de nevenorganisatie van de PvdA die zich bezighoudt met ontwikkelingssamenwerking, hield 13 mei in Utrecht een conferentie waarop Afrika centraal stond. Directeur werd mevr. S. Dijkers, die lid was van GroenLinks maar zich nu ook aanmeldde bij de PvdA. In samenwerking met de EVS en het Kenniscentrum Buitenland publiceerde de Nederlandse delegatie van de Sociaal-democratische Fractie in het Europees Parlement de brochure *De gezamenlijke toekomst van Afrika en Europa*, geredigeerd door mevr. K. Bais. Op 1 december organiseerde de PvdA-delegatie in het Europees Parlement een publieksbijeenkomst over de uitbreiding van de Europese Unie onder de titel 'Quo Vadis?'.

De Jonge Socialisten (JS) behandelden op hun congres op 15 en 16 april te Leeuwarden een eigen beginselprogramma en herziening van het huishoudelijk reglement. De JS koos een nieuw bestuur, voorgezeten door Zboray. Op 14 juni hield de JS een discussieavond in Amersfoort over de toekomst van Europa, in samenwerking met het gewestelijk bestuur van de partij. Naast staatssecretaris Benschop zouden ook politici van CDA, VVD en GroenLinks hieraan deelnemen.

De Alfred Mozer Stichting vierde in maart haar tienjarig bestaan. Sinds de val van de muur bood de stichting steun aan zusterpartijen in Midden- en Oost-Europa. In de loop van de jaren negentig verschoof haar werkterrein meer van Midden- naar Oost-Europa: landen als Albanië, Macedonië, Oekraïne en Rusland.

In de plaats van het in 1999 ter ziele gegane fax- en emailblad *Vlugschrift* verscheen in 2000 op internet *Onderstroom*, onder redactie van R. Licher en K. Gravesteyn – student politicologie respectievelijk medewerker van de Utrechtse gemeenteraadsfractie van de PvdA. Het 'e-zine' bevatte korte commentaren en citaten naar aanleiding van actuele kwesties. Op 1 september deelde de redactie mee dat het partijbestuur in de zomer had besloten de publicatie niet langer te faciliteren. Dit besluit werd niet duidelijk gemotiveerd. De redactie vermoedde echter dat de partijtop geen open discussie wenste maar uitsluitend een 'verantwoord debat' dat van bovenaf gecontroleerd kon worden. *Onderstroom* was in totaal vijftien keer verschenen.

personalia

Op 1 februari vertrok J. Huige als directeur van het partijbureau; hij werd opgevolgd door mevr. R. van der Zedde-Brinkman.

Op 4 mei overleed de socioloog C. (Stan) Poppe, vice-voorzitter van de partij in de periode 1982-1986, waarnemend voorzitter in 1986-1987 en Tweede-Kamerlid van 1972 tot 1986.

Op 5 juli overleed J.C.J. Lammers. Als journalist had hij in 1966 mede het initiatief genomen voor de beweging Nieuw Links, die de PvdA wilde vernieuwen en radicaliseren. Van 1970 tot 1976 was hij wethouder van Amsterdam, vervolgens landdrost van de Zuidelijke IJsselmeerpolders, burgemeester van Almere (1984-1985) en van 1985 tot 1996 Commissaris van de Koningin in Flevoland.

Op 1 september trad M.A.M. Wöltgens terug als burgemeester van Kerkrade en werd voorzitter van de Open Universiteit. Hij was van 1989 tot 1994 voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA geweest en sinds 1995 lid van de Eerste Kamer.

Op 20 december nam S.L. Patijn afscheid als burgemeester van Amsterdam. Hij zou in januari 2001 worden opgevolgd door M.J. Cohen.

Socialistische Partij (SP)

Het jaar 2000 was voor de SP een jaar van consolidatie. Centraal stond de uitvoering van de besluiten van twee congressen die de partij een jaar eerder had gehouden. Daarnaast stond 2000 in het teken van de scholing. De SP trachtte het 'politek-ideologisch niveau van de partij structureel te verbeteren' (*Van wens naar werkelijkheid*, blz. 4). Afdelingsbestuurders en raadsleden werden verplicht de cursus 'politieke basisvorming' te volgen. Verder startte de partij een 'Zomerschool'. Partijleden kregen hier colleges politiek, cultuur en economie.

beginselprogramma en statuten

Met twee stemmen tegen stelde de partijraad van 15 januari het beginselprogramma *Heel de mens* vast, dat eerder al, in december 1999, door het partijcongres was aangenomen (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 74-75). Ook het stuk 'Op weg naar Brutopia?' werd vastgesteld. De formele behandeling was nodig, omdat het partijcongres de documenten had goedgekeurd zonder dat de aangenomen amendementen daarin waren verwerkt. De partijraad keurde verder enkele wijzigingen van de statuten goed.

partijraden

De partijraad in januari discussieerde verder over de vernieuwing van het gemeentebestuur aan de hand van een notitie van de werkgroep Democratie. De bijeenkomst sprak zich uit vóór handhaving van het monistische

lokale bestel, waarbij de gemeenteraad het hoogste orgaan is en het college van burgemeester en wethouders de uitvoerende instantie. Over de noodzaak de burgemeester te verkiezen bestond geen twijfel; wel over de vraag hoe. De partijraad van 11 maart nam het advies van de werkgroep over dat de burgemeester door en uit de gemeenteraad diende te worden verkozen.

Op 11 maart besprak de partijraad ook een notitie over genetische manipulatie, opgesteld door een werkgroep waarin onder meer het Tweede-Kamerlid R.J.L. Poppe en partijsecretaris T. Kox zitting hadden. In deze notitie werd voorgesteld genetische manipulatie alleen onder zeer strikte voorwaarden toe te staan. De bijeenkomst nam de conclusies van de werkgroep over. De notitie werd daarop in juni gepubliceerd onder de titel *Wat moeten we met de genetische manipulatie?*

De partijraad van 24 juni stond inhoudelijk in het teken van 'orde en veiligheid'. Na een uitgebreide discussie werd de voorbereidende notitie, voorbereid door een werkgroep met daarin onder meer de Tweede-Kamerleden mevr. A.C. Kant en J.M.A.M. de Wit, aangepast en opnieuw besproken op de partijraad van 30 september. In de nieuwe versie, die unaniem werd aanvaard, sprak de SP zich onder meer uit vóór legalisatie van softdrugs. Op deze laatste bijeenkomst werd ook gesproken over de internationale rechtsorde. De partijraad van 16 december hield zich vooral bezig met organisatorische zaken (zie hieronder).

congresevaluatie

De partijraad van december was hoofdzakelijk gewijd aan de uitvoering van de besluiten van de beide congressen die de SP in 1999 had gehouden. In mei van dat jaar had de partijorganisatie centraal gestaan; in december het nieuwe beginselprogramma (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 74-75). De partijraad van juni 2000 besloot tot een evaluatie van de implementatie van de congresbesluiten. De stand van zaken werd beschreven in de nota *Van wens naar werkelijkheid*, die in september verscheen. Het overzicht werd eerst in de partijafdelingen besproken en daarna, in november, op regioconferenties. Hier klonk kritiek op het voornemen van de partijleiding om leden met kortingen bij de aanschaf van boeken of video's meer aan de partij te binden. Het partijbestuur trok daarop dit plan in. Op 16 december boog de partijraad zich over de nota en de daaraan verbonden 'verbetervoorstellen'. Besloten werd onder meer de districten op te heffen omdat deze niet goed functioneerden. Zij werden vervangen door een zestal regio's.

breuk in college in Oss

Na de gemeenteraadsverkiezingen in maart 1998 was de SP toegetreden tot het college van burgemeester en wethouders in Oss, Uden en Schijndel (zie *Jaarboek 1998 DNPP*, blz. 79). Door toedoen van de PvdA-gemeenteraadsfractie in laatstgenoemde gemeente moest de SP-wethouder in de herfst van 1999 opstappen en geraakte de SP in de oppositie (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 75). In maart 2000 verbrak de PvdA-fractie in de gemeenteraad van Oss de samenwerking met de SP. De sociaal-democratische wethouder H. Tuerlings nam ontslag uit onvrede over het financiële beleid van het gemeentebestuur, dat werd gedomineerd door de SP. SP-wethouder J. Iding noemde deze stap ‘een aanval in de rug’ (*de Volkskrant*, 29 maart 2000). Hij vermoedde dat de PvdA zo probeerde de opmars van zijn partij te stuiten. De SP nam als grootste partij het initiatief voor de vorming van een nieuw college, maar deze formatiepoging strandde op de onwil van de meeste partijen om met de SP samen te werken. In mei kwam vervolgens een nieuw college tot stand, dat de steun kreeg van alle fracties in de gemeenteraad behalve die van de SP. H. van Gerven, één van de teruggetreden SP-wethouders, sprak van een ‘rechts monsterverbond tegen de SP’ (*de Tribune*, 14 juni 2000).

gemeenteraads- en Tweede-Kamerverkiezingen 2002

De SP startte in 2000 de voorbereidingen voor de gemeenteraads- en kamerverkiezingen van 2002. Er werd een cursus ‘Lokale politiek’ ontwikkeld, die verplicht werd gesteld voor alle kandidaat-raadsleden. Op de partijraad in december werd de procedure voor deelname aan de raadsverkiezingen aangenomen. Wanneer afdelingen wilden deelnemen, dienden zij dat vóór 10 februari 2001 met redenen omkleed aan te geven.

In het najaar stelde het partijbestuur een tweetal commissies in die de kandidatenlijst en het verkiezingsprogramma voor de Tweede-Kamerverkiezingen moest voorbereiden. De voorstellen dienden dan nog aan de partijraad en het partijcongres te worden voorgelegd.

tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen

In de herfst werden in een aantal gemeenten tussentijdse gemeenteraadsverkiezingen gehouden (zie in deze Kroniek onder ‘hoofdmomenten’). De SP deed mee in Utrecht, De Bilt, Horst en Goor, en bleef overal in zetels gelijk. Twee weken voor de verkiezingen in Goor op 29 november overleed de lijsttrekker van de SP, mevr. H. Woestenenk. Sinds 1999 maakte zij ook deel uit van de SP-fractie in de Provinciale Staten van Overijssel.

In het begin van 2000 gaf de SP de aanzet tot het comité 'Schiphol Anders'. Doel ervan was zoveel mogelijk organisaties te mobiliseren tegen de uitbreidingsplannen van de luchthaven Schiphol. Tot de deelnemers behoorden Milieudefensie en de Milieufederatie Noord-Holland.

In mei begon de SP een campagne tegen Shell. Volgens de partij zou de oliemaatschappij weigeren om gevaarlijk bedrijfsafval aan de rand van het nationaal park De Biesbosch op te ruimen. Klanten van Shell werden bij benzinepompen opgeroepen hun ongenoegen hierover bij het concern kenbaar te maken. De partij kondigde een kopersstaking aan in het geval dat Shell niet tot sanering over zou gaan. Op 21 juli vond er een gesprek plaats tussen partijsecretaris Kox en de oliemaatschappij. Volgens de SP had Shell beloofd stappen te ondernemen, maar zou de maatschappij die toezegging niet gestand hebben gedaan. De partij riep daarop vanaf 1 november de automobilisten op niet bij Shell te tanken.

Op 24 juni startte de SP een actie voor een 'alomvattende en gegarandeerde bescherming' van de Waddenzee. De partij wenste geen verdere economische exploitatie van dit natuurgebied. Met een zeilschip werden alle Waddeneilanden aangedaan, waarna SP-ers steunbetuigingen inzamelden.

Na twee eerdere mislukte pogingen vloog het Tweede-Kamerlid H. van Bommel samen met andere Europese politici en journalisten begin december met een Frans vliegtuig naar Bagdad. Doel van de reis was protest aan te tekenen tegen de rigide economische sancties van de Verenigde Naties tegen Irak. In de Tweede Kamer kwam de SP op voor opheffing van het handelsembargo, met uitzondering van wapenleveranties. Van Bommel werd in Irak enige tijd door de politie aangehouden, nadat hij samen met een fotograaf was gearresteerd voor het paleis van president Saddam Hussein.

Uitverkoop van de beschaving

De partijraad van 30 september besloot tot de campagne 'Stop de uitverkoop van de beschaving', bedoeld tegen de toenemende tegenstelling die de SP signaleerde tussen private rijkdom en publieke armoede. Ontmanteling en uitholling van de publieke sector betekende afbraak van de beschaving, aldus partijleider J.G.C.A. Marijnissen, die dit onderwerp tot hét thema voor de gemeenteraads- en Tweede-Kamerverkiezingen van 2002 aanmerkte. Hij meende dat de SP haar ideologische positie in deze campagne helder zou kunnen weergeven, en zag goede mogelijkheden tot 'het versterken van de contacten met de mensen en het mobiliseren van mensen' (*Spanning*, 25 oktober 2000). De actie ging op 13 oktober van start. Het

was de bedoeling dat het jaar 2001 geheel in het teken van deze campagne zou staan.

Eerste-Kamerlid Van Vugt

Op 29 februari werd SP-senator D. van Vugt aangehouden op het Binnenhof. Samen met enkele leden van 'Rood', de jongerenorganisatie van de SP, betoogde hij tijdens het bezoek van de Franse president J. Chirac aan premier Kok tegen de nucleaire politiek van Frankrijk. De demonstratie werd zonder vergunning gehouden. Eind oktober werd Van Vlugt vanwege zijn betrokkenheid bij de betoging door de kantonrechter in Den Haag tot een boete van 1.500 gulden veroordeeld. Hierna begon Rood met een inzamelingsactie om de boete te voldoen.

Internet

Vanaf 14 augustus bood de SP haar leden gratis toegang aan tot internet. Met het account bij 'Tomaatnet' kregen de leden gratis een emailadres en een subdomein voor een eigen homepage. De partij garandeerde als *provider* dat er geen misbruik van persoonlijke gegevens van de gebruikers zou worden gemaakt. Met dit initiatief hoopte de SP haar leden meer aan zich te binden. Het 'wij-gevoel' zou erdoor versterkt worden. Bovendien konden leden in de toekomst zo sneller worden geïnformeerd.

partijbijeenkomsten

Op 12 februari kwamen veertig voorzitters van afdelingen en districten van de SP en de plaatselijke 'Solidair-verantwoordelijken' in het Vakbondsmuseum in Amsterdam bijeen om te praten over de plaats van *Solidair* binnen de SP. Met het blad *Solidair*, dat vier maal per jaar door de SP bij bedrijven werd verspreid, wilde de SP de 'strijd van arbeiders ondersteunen [en] een steun zijn voor kritische werknemers binnen de vakbeweging' (*Spanning*, 31 augustus 2000).

Op 18 juni hield de SP een kunst- en cultuurfestival onder de naam 'Spektakel' in het Archeon in Alphen aan den Rijn, bedoeld voor alle partijleden. Er waren optredens van onder meer het Radio Symfonie Orkest. Ongeveer 1.500 personen bezochten de bijeenkomst.

De SP organiseerde op 25 november een onderwijsconferentie. Doel van de bijeenkomst was een 'heldere en sociale visie' op het onderwijs te ontwikkelen.

Op 1 maart vierde Ons Medisch Centrum (OMC) in Oss zijn 25-jarig bestaan. Het OMC, een gezondheidscentrum waar de artsen in loondienst werkten, was in 1975 door de SP opgericht. Vijf jaar later volgde eenzelfde instelling in Zoetermeer. Ter gelegenheid van het jubileum in Oss verscheen *De rode remedie. Ons Medisch Centrum 1975-2000*.

Op 25 april presenteerden partijleider Marijnissen en K. Glastra van Loon het boek *De laatste oorlog. Gesprekken over een nieuwe wereldorde*. Hierin lieten zij hun licht schijnen over het NAVO-ingrijpen in de Servische provincie Kosovo in 1999 en de gevolgen van die interventie voor de internationale buitenlandse politiek. Zij hadden mensen geïnterviewd die zich zeer kritisch over het optreden van de NAVO uitlieten, zoals Lord Carrington, voormalig secretaris-generaal van de NAVO. Als enige partij in de Tweede Kamer had de SP het optreden van de NAVO in Kosovo afgewezen (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 72).

Op 22 september publiceerde het Wetenschappelijk Bureau van de SP het rapport *Weg Voorziening Gehandicapten*, geschreven door Van Gerven. Zijn conclusie luidde dat de gehandicaptenvoorzieningen zwaar te lijden hadden gehad onder de invoering van de Wet Voorziening Gehandicapten in 1994. Van de hand van N. Schouten en R. van Raak verscheen *Ruimte voor iedereen. Noodzaak en mogelijkheid van een sociale grondpolitiek*. De auteurs bepleitten hierin een sterke positie voor de overheid bij de (her)ontwikkeling van stedelijke en landelijke gebieden. In december kwam het rapport *Rood sein voor de chloortrein* uit. Het Wetenschappelijk Bureau maakte zich hierin sterk voor een verbod op het vervoer per spoor van chloor van Delfzijl naar Rotterdam.

Rood, het jongerenverband van de SP, organiseerde op 26 november zijn 'ROOD-dag'. Er werd onder meer gediscussieerd over de nationalisatie van bedrijven. Rood was geen jongerenorganisatie van de partij; haar leden waren volwaardig partijlid (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 76).

In juli publiceerde de Tweede-Kamerfractie een rapport, *RSI achter de schermen* geheten. De beide auteurs, De Wit en T. Elzinga, stelden onder meer dat maximaal één uur onafgebroken achter een beeldscherm gewerkt mocht worden. In december verscheen *Een kwestie van beschaving. Gezondheidszorg gebaseerd op solidariteit*, geschreven door het Tweede-Kamerlid Kant en enkele fractiemedewerkers. In dit rapport pleitte de SP voor een volksziektekostenverzekering met een ruim basispakket, waarin iedereen moest bijdragen naar draagkracht.

In juli legde A. van de Jagt, lid van de gemeenteraad van Zoetermeer voor de SP, zijn functie neer. Hij zou geld hebben aangenomen voor zijn hulp bij de aanvraag van een bouwvergunning. Volgens fractievoorzitter P. Jonas had Van de Jagt 'de schijn op zich geladen dat hij zich laat betalen voor bewezen diensten' (*de Volkskrant*, 24 juli 2000).

Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP)

De oppositionele opstelling waarvoor de SGP in 1999 had gekozen, zette de partij in het jaar 2000 voort. De staatkundig-gereformeerde fractie in de Tweede Kamer protesteerde tegen de plannen van het paarse kabinet om het huwelijk open te stellen voor homoseksuelen en de euthanasiepraktijk verder te liberaliseren. Deze nieuwe koers ging gepaard met ledengroei: een ledenwerfactie, die op de jaarvergadering in februari was gestart, leverde de partij ongeveer 1800 nieuwe leden op. In het najaar van 2000 veranderde de SGP wat van aanzien. De verschillende partijgeledingen zouden voortaan met hetzelfde nieuwe logo naar buiten treden. Het oranje driehoekje – symbool van de trits God, Nederland en Oranje – kreeg in het nieuwe logo een centrale plaats. Verder opende de SGP op 8 november een website.

jaarvergadering

Op 26 februari hield de SGP haar jaarlijkse vergadering in Utrecht, waarin voor het eerst een jaarthema werd gepresenteerd. Het onderwerp voor 2000 was 'de hechte samenleving', onderverdeeld in de elementen 'sociale cohesie', 'jeugdbeleid' en 'multiculturele samenleving'.

B.J. van der Vlies, voorzitter van de Tweede-Kamerfractie, hield een rede onder de titel *Eeuw uit, eeuw in*, waarin hij zijn zorg uitsprak over de omstreden voorstellen van het kabinet-Kok op het gebied van euthanasie, abortus provocatus en het homohuwelijk. Hij riep de ChristenUnie op de SGP onvoorwaardelijk te steunen bij de bestrijding van deze voorstellen. Om de liberalisering van de euthanasiepraktijk een halt toe te roepen, pleitte hij ervoor artsen en verpleegkundigen te verplichten om patiënten door te verwijzen naar palliatieve zorg.

's Middags was er een forumdiscussie, waarin de afgevaardigden hun visie op asielzoekers en allochtonen bepaalden aan de hand van de nota *Over de grens? SGP-visie op asielzoekers en allochtonen* van het wetenschappelijk bureau van de SGP, de Guido de Brèsstichting. Er was veel aandacht voor het dilemma tussen het theocratische ideaal van de partij

en de godsdienstvrijheid van een liberale samenleving. Met dit probleem konden SGP-gemeenteraadsleden te maken krijgen, wanneer zij bijvoorbeeld een aanvraag voor de bouw van een moskee zouden moeten beoordelen.

beginselprogramma

De jaarvergadering besprak ook de door een partijcommissie opgestelde paragraaf over Israël, die in het beginselprogramma opgenomen zou moeten worden (zie ook *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 77-78). Omdat het de commissie tijdens de voorbereiding was gebleken dat het beginselprogramma een volwaardige buitenlandparagraaf – als kader voor het Israël-standpunt – ontbeerde, had zij ook hiervoor een ontwerptekst geschreven. Beide teksten werden met een overgrote meerderheid (acht afgevaardigden stemden tegen) aangenomen. Hiermee legde de partij in het beginselprogramma haar ‘diepe verbondenheid met het volk Israël, waaruit de Christus is voortgekomen’ vast. De Nederlandse regering diende naar goede diplomatieke betrekkingen met de staat Israël te streven. De buitenlandparagraaf vermeldde verder dat ‘de Nederlandse overheid ... de roeping [heeft] om niet alleen op nationaal, maar ook op internationaal niveau de bijbelse gerechtigheid te bevorderen’ (*de Bannier*, 16 maart 2000).

betrokkenheid van de vrouw

Op de jaarvergadering van het Landelijk Verband van Staatkundig Gereformeerde Studieverenigingen (LVSGS)/SGP-jongeren in april kwam een voorstel van het bestuur in stemming dat voorzag in meer mogelijkheden voor meisjes (die meer dan de helft van het ledenbestand vormden) om deel te nemen aan het politieke werk binnen de zogeheten secties van de jongerenorganisatie. De bestuursplannen waren een uitvloeisel van de introductie in 1997 van een buitengewoon lidmaatschap voor vrouwen binnen de SGP (zie voor de vrouwenkwestie onder SGP in de Kroniek in de *Jaarboeken DNPP 1993-1997, 1999*). Het voorstel ging de jongeren – tegen de verwachting in – echter te ver en werd met 29 tegen 22 stemmen verworpen. Volgens E. Dijkgraaf, de voorzitter van de SGP-jongerenorganisatie, was de belangrijkste reden voor de afwijzing van het voorstel ‘de huiver’ om op een glijdende schaal terecht te komen (*Nederlands Dagblad*, 18 april 2000).

algemeen secretaris

In april stelde het hoofdbestuur D. Nieuwenhuis, algemeen secretaris en hoofd van het partijbureau, op non-actief, omdat hij van ontucht met zijn dochter werd verdacht. Nieuwenhuis ontkende de aanklacht die tegen hem was ingediend en verklaarde dat hij ten onrechte was beschuldigd. Partijvoorzitter ds. D.J. Budding schreef in *de Banier* vurig te hopen dat Nieuwenhuis 'van alle blaam gezuiverd mag worden' (27 april 2000). In afwachting van de uitslag van een justitieel onderzoek stelde de partij W. van 't Hul, oud-gemeentesecretaris van Nunspeet, in juni aan als waarnemend hoofd van het partijbureau. In december was het onderzoek nog niet afgerond.

Het hoofdbestuur besloot de functies van algemeen secretaris van de partij en hoofd partijbureau, die lange tijd in de persoon van Nieuwenhuis verenigd waren, te scheiden. Dit besluit was al genomen voordat in april de verdenkingen tegen hem naar buiten waren gekomen. Het hoofdbestuur meende dat de combinatie van functies voor één persoon te zwaar was. Het was de bedoeling dat Nieuwenhuis de post van algemeen secretaris zou blijven bekleden en dat voor de functie van hoofd partijbureau een nieuw persoon aangetrokken zou worden. Zolang in deze vacature nog niet voorzien was, bleef W. van 't Hul, die Nieuwenhuis' taken tijdelijk had overgenomen, waarnemend hoofd partijbureau.

partijvoorzitter

In november besloot het hoofdbestuur het partijvoorzitterschap te splitsen in twee functies. Ds. Budding bleef partijvoorzitter, omdat het bestuur wilde 'vasthouden aan de traditie van onze partij, namelijk een predikant als voorzitter'. Zijn takenpakket zou echter veel kleiner worden, aangezien 'van een dienstdoend predikant niet verwacht kan worden dat hij het voorzitterschap ten volle waar kan maken'. Naast hem zou per 1 januari 2001 het Zeeuwse statenlid W. Kolijn aangesteld worden als algemeen voorzitter. Hij zou het 'eigenlijke' politiek-organisatorische werk gaan doen en het 'gezicht naar buiten' van de partij worden (*de Banier*, 21 december 2000). De predikant J.H. van Daalen zou blijven fungeren als tweede partijvoorzitter.

oppositie tegen paars

De SGP zette de in 1999 ingeslagen koers van scherpe oppositie tegen het kabinet Kok in 2000 voort (zie hiervoor ook *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 79-80). De SGP-jongeren boden in januari de Tweede Kamer 22.500

handtekeningen aan tegen de wetsvoorstellen inzake abortus, euthanasie en het homohuwelijk, die ze 'een bedreiging voor de toekomstige samenleving' vonden (*Reformatorisch Dagblad*, 14 januari 2000).

Ook de De Brësstichting was op deze terreinen actief. Op 25 mei organiseerde het wetenschappelijk bureau van de SGP samen met de Reformatorisch Maatschappelijke Unie (RMU) een conferentie in Gouda getiteld 'Het homohuwelijk: een heilloos voorstel!'. In november publiceerde het bureau *Op de grens van leven en dood. Over euthanasie en ander levensbeëindigend handelen*, samengesteld door een werkgroep onder voorzitterschap van G. Holdijk. Op 20 november hield de De Brësstichting een symposium over dit onderwerp in Den Haag.

In augustus begon het partijblad *de Banier* een artikelenreeks over het recht van verzet tegen de overheid, die naar staatkundig-gereformeerde begrippen door God is ingesteld. Aanleiding hiervoor was het feit dat 'de huidige overheid... zich op geen enkele wijze laat gezeggen door Gods Woord, ja zelfs wetten maakt die lijnrecht in strijd zijn met Gods Woord' (*de Banier*, 31 augustus 2000). Toen begin september de invoering van het homohuwelijk werd behandeld in het parlement, hield Tweede-Kamerlid C.G. van der Staaij een langdurig betoog met principiële, bijbelse en zakelijke bezwaren tegen het paarse voorstel. Dit kon echter niet verhinderen dat het voorstel werd aangenomen. Volgens een commentaar van Van der Vlies in *de Banier* (14 september 2000) had Nederland 'zelden tevoren zo duidelijk aangegeven geen christelijke natie meer te willen zijn en met het verleden te willen breken'.

Ook toen de Tweede Kamer begin november voorstellen tot liberalisering van de euthanasiewetgeving behandelde, liet de SGP zich niet onbetuigd. In twee dagbladen richtte ze zich vlak voor de behandeling via een advertentie tot de lezers. Volgens de partij begaf het parlement zich op 'een hellend vlak', wanneer het de 'toch al vrije euthanasiepraktijk nóg verder verruimde' (*Reformatorisch Dagblad*, 28 oktober 2000). Toen na hoofdelijke stemming bleek dat de Kamer met een overgrote meerderheid de liberalisering omarmde, sprak Van der Vlies in een commentaar van 'een zwarte dag in onze parlementaire geschiedenis' (*de Banier*, 7 december 2000).

Eind augustus stuurde de SGP een brief met richtlijnen naar al haar gemeenteraadsleden hoe te handelen, wanneer per 1 oktober het algemeen bordeelverbod zou worden opgeheven. Voor de SGP-er M. van Rooijen, gemeenteraadslid voor SGP en GPV in Katwijk, was de opheffing van het verbod de reden om eind augustus na achttien jaar uit de raad te stappen.

reactie SGP op samenwerking GPV en RPF in ChristenUnie

De SGP stond neutraal tegenover de in 1998 op gang gekomen verregaande samenwerking van GPV en RPF. De algemeen secretaris van de SGP, Nieuwenhuis, achtte het uitgesloten dat zijn partij aan het vormen van een unie van deze partijen zou meedoen (zie *Jaarboek 1999 DNPP*, blz. 81-82). Toen in januari 2000 GPV en RPF bekend maakten samen verder te gaan onder de naam ChristenUnie (zie in deze Kroniek onder ChristenUnie), reageerde de SGP positief. Beide partijen werden door Van der Vlies geluk gewenst met deze stap. 'Op termijn lijkt volledige fusie in de rede te liggen', zo meende de SGP-leider. 'Waarschijnlijk duurt dat ook niet eens lang meer' (*de Banier*, 3 februari 2000). Met de naam ChristenUnie had hij enige moeite: hij vond het jammer dat met het verdwijnen van de termen 'gereformeerd' en 'reformatorisch' het protestants-christelijke karakter van de partij er niet in tot uitdrukking kwam. Van der Vlies zei verder ervan uit te gaan dat de goede relatie van zijn partij met RPF en GPV in het verleden met de ChristenUnie zou worden gecontinueerd. Nieuwenhuis herhaalde dat zijn partij buiten deze partijvorming bleef: 'de SGP wil houden wat zij heeft' (*de Banier*, 3 februari 2000).

verwante instellingen en publicaties

In februari publiceerde de Guido de Brèsstichting *Over de grens? SGP-visie op asielzoekers en allochtonen*, samengesteld door de werkgroep minderheden onder voorzitterschap van J.J. Tigchelaar. De werkgroep stelde in de nota dat het asielbeleid in de eerste plaats preventief moest zijn. Opvang in de eigen regio verdiende de voorkeur; mochten vluchtelingen toch naar Europa komen dan moest er strenger gecontroleerd worden dan nu het geval was. In november verscheen onder auspiciën van de De Brèsstichting een Commentaar, getiteld *Het woord is aan de minister. Over ministeriële verantwoordelijkheid* van de hand van J.W. van Berkum en A. Weggeman. Op 4 december organiseerde het wetenschappelijk bureau in samenwerking met de Tweede-Kamerfractie een conferentie in Gouda over 'Waterbeheer in de 21ste eeuw'.

Eerder al, in juni, was in de reeks Commentaren van de De Brèsstichting de studie *Kader of keurslijf. Over monisme en dualisme in de lokale politiek* gepubliceerd, geschreven door C.P.W. van den Berg en anderen naar aanleiding van de voorstellen van de staatscommissie-Elzinga (zie in deze Kroniek onder 'hoofdmomenten'). Opvallend was dat in de studie gepleit werd voor meer dualisme en dat afstand werd gedaan van de vanzelfsprekendheid waarmee de SGP het monisme op lokaal en regio-

naal niveau altijd omhelsd had. Op 16 juni stond dit thema ter discussie tijdens een congres van Voorlichting en Vorming (de nieuwe naam van de Stichting Voorlichtings- en Vormingscentrum, SVV) in Amersfoort. Daar bleek dat de gemeentelijke en provinciale bestuurders meer moeite hadden met het invoeren van dualisme in de lokale politiek dan de auteurs van *Kader of keurslijf*. De SGP-Tweede-Kamerfractie zou de uitkomsten van het congres meenemen in haar uiteindelijke standpuntbepaling over de voorstellen van de commissie-Elzinga.

Voorlichting en Vorming organiseerde samen met het hoofdbestuur op 22 september in Gouda een congres, getiteld 'Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst!'. De Leidse rechtsfilosoof A.A.M. Kinneging, woordvoerder van de conservatieve Edmund Burke Stichting, hield er de hoofdlezing.

De SGP-jongeren hielden hun jaarvergadering op 14 april. Zij besloten de afkorting LVSGS (Landelijk Verband van Staatkundig Gereformeerde Studieverenigingen) uit hun naam te schrappen. Op 6 mei hield de jongerenorganisatie haar tweejaarlijkse jongerendag in Den Haag met als thema 'Geld!?...of je leven'. Tijdens de bijeenkomst werd aan minister van Financiën Zalm (VVD) het manifest *Wil het wel zijn!* aangeboden, dat een tiental actiepunten bevatte om uit de opbrengsten van de toegenomen welvaart meer te investeren in het welzijn van de Nederlandse bevolking. Op 10 oktober organiseerden de jongeren samen met de studievereniging Capelle aan den IJssel een discussiebijeenkomst in Rotterdam. Zij debatteerden daar met het PvdA-Tweede-Kamerlid J.P. Rehwinkel over de monarchie. Verder gaven de SGP-jongeren twee Info-schetsen uit: in maart *Heeft de gereformeerde gezindte nog toekomst?*, geschreven door W.H. Velema en anderen; en in december *Sport en recreatie* van de hand van J.C. Bazen, H. Tijssen en M.M. van der Slikke.

De SGP-Werkgroep Oost-Europa en de Hongaarse stichting Gereformeerden in de Samenleving organiseerden op verzoek van de Hongaarse regeringspartij MDF op 17 en 18 november een conferentie in Boedapest over 'De Europese Unie en de minderheden'.

De SGP/RPF/GPV-fractie in het Europees Parlement presenteerde in april *Niches van Amsterdam*, een notitie met voorstellen voor institutionele hervormingen binnen de Europese Unie.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD)

In 2000 werkte de VVD aan de modernisering en professionalisering van de partijorganisatie. Hierbij schakelde de partij het bedrijfsleven in. Zo werd het nieuwe kwartaalblad *Politiek. Magazine over liberale politiek* door een commerciële uitgever gemaakt. De algemene vergadering werd

mede gefinancierd door een viertal sponsors. In juni verhuisde de partij naar een efficiënter kantoorpand in Den Haag. Om de communicatie binnen de partij te verbeteren stelde het hoofdbestuur begin september een maandelijks telefonisch spreekuur in voor afdelingsbestuurders. Een ledenwerfactie, gevoerd onder het motto '2000 in 2000', bleek in december in vier maanden tijd ruim 1.400 nieuwe leden opgeleverd te hebben.

sponsoring en partijfinanciering

Gedwongen door het steeds teruglopende ledental riep het hoofdbestuur op 21 februari een 'klankbordgroep alternatieve vormen van financiering' in het leven, die moest onderzoeken hoe de financiële situatie van de partij verbeterd zou kunnen worden. Op dezelfde vergadering legde het hoofdbestuur de voorwaarden voor partijfinanciering vast in een code. In november 1999 had partijvoorzitter H.B. Eenhoorn al laten weten dat zijn partij bij het bedrijfsleven wilde aankloppen om steun (zie hiervoor *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 21). Aan de code bestond behoefte, omdat in de wet alleen geregeld was dat donaties boven de 10.000 gulden openbaar gemaakt moesten worden. In de door het hoofdbestuur geaccordeerde code stond allereerst dat sponsoring 'openbaar en transparant' moest zijn. Daarnaast diende sponsoring beperkt te blijven tot specifieke activiteiten (zoals bijvoorbeeld partijbijeenkomsten). Sponsors mochten verder niet anoniem zijn; er moest altijd meer dan één sponsor per activiteit zijn; en sponsoring mocht niet meer dan de helft van die activiteit financieren. Met de geldgevers zouden contracten worden afgesloten waarin vastgelegd diende te worden dat de VVD in ruil voor geld naamsbekendheid zou geven aan de sponsor. 'Inmenging in politieke en/of bestuurlijk organisatorische besluitvorming, in welke vorm dan ook, [zou] uitgesloten' zijn, aldus de code.

In mei sloot de VVD contracten af met vier sponsors (internetprovider Freeler, softwarefabrikant Microsoft, kabelnetfirma Casema en internetinvesteerder Exterre), die ieder 10.000 gulden bijdroegen aan de financiering van de algemene vergadering, die in mei in Assen gehouden werd. Als tegenprestatie konden de bedrijven deelnemen aan een discussiepanel tijdens een workshop op de algemene vergadering over 'politiek en de nieuwe media'. Andere partijen waren weinig gelukkig met deze stap van de liberalen (zie in deze Kroniek onder 'hoofdmomenten').

Het hoofdbestuur van de VVD vroeg eind februari verder H. Koning, prominent partijlid en oud-president van de Rekenkamer, een onderzoek in te stellen naar de tien stichtingen die de VVD voor een deel financierden (in 1999 ging het om een bedrag van 600.000 gulden). Koning had

als taak te achterhalen welke financiële en personele bindingen de stichtingen met de partij hadden. Het bestuur achtte dit onderzoek noodzakelijk, omdat het elke schijn van belangenverstrengeling wilde vermijden. Het bestuur besloot tevens – om zicht te krijgen op de herkomst van de gelden – alleen nog giften aan te nemen van stichtingen die hun boeken wilden openen. Tot nu toe was controle onmogelijk geweest, omdat de stichtingen weigerden hun jaarverslagen te publiceren. Wettelijk waren ze hiertoe ook niet verplicht.

algemene vergadering

Op 19 en 20 mei kwam de algemene vergadering bijeen in Assen. Naast een plenair huishoudelijk gedeelte had men voorzien in een groot aantal workshops. Tweede-Kamerfractievoorzitter Dijkstal ging in zijn rede tot het congres in op de openbare hoorzittingen van de parlementaire commissie-Bakker, die de politieke besluitvorming rond internationale vredesoperaties ging onderzoeken. Eurocommissaris en oud-partijleider F. Bolkestein reageerde in zijn bijdrage tot het congres op uitspraken die premier Kok had gedaan over een mogelijke continuatie van zijn premierschap na de verkiezingen van mei 2002. Bolkestein ried hem dit af, omdat ‘je het feest altijd op het hoogtepunt [moet] verlaten’ (*de Volkskrant*, 22 mei 2000).

partijraden en overige partijbijeenkomsten

De partijraad van de VVD kwam in 2000 tweemaal in Bussum bijeen. Op 5 februari sprak men over de relatie tussen senaat en regeerakkoord (zie hieronder) en over ‘de positie van politieke partijen’, naar aanleiding van het rapport van de staatscommissie-Elzinga. Op 14 oktober ging het over de miljoenennota. Met grote meerderheid werd een motie aangenomen, waarin werd voorgesteld de wegenbelasting binnen vijf jaar af te schaffen. Politiek leider Dijkstal liet echter direct na de uitspraak weten dat hij daar tijdens deze regeerperiode geen gehoor aan zou kunnen geven.

Op 28 februari hielden de liberalen een ‘flitscongres’ in Utrecht over de verkeersproblematiek. Men discussieerde er over mogelijke oplossingen (zoals bijvoorbeeld het rekeningrijden) voor het fileprobleem.

Eerste-Kamerfractie en het regeerakkoord

Begin februari bracht het partijbestuur een notitie uit, getiteld *Het regeerakkoord en de EK-fractie*. Hierin werden voorstellen gedaan om de

liberale senatoren meer te binden aan het regeerakkoord. Aanleiding hiervoor waren de gebeurtenissen in ‘de nacht van Wiegel’, toen de stem van senator H. Wiegel tegen de invoering van een correctief referendum een kabinetscrisis veroorzaakte (zie ook *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 23 en 85-86). Het partijbestuur wilde geen formele, maar wel ‘een zo groot mogelijke politieke binding’ van de senaatsfractie aan het regeerakkoord; een binding die gebaseerd zou zijn op ‘loyaliteit’. Dit moest bereikt worden door kandidaat-Eerste-Kamerleden zich te laten ‘uitspreken over een eventueel bestaand door de Tweede-Kamerfractie geaccordeerd regeerakkoord’. Wanneer tijdens een zittingsperiode van de Eerste Kamer een regeerakkoord tot stand zou komen, dan moest de senaat bij de opstelling ervan nauw betrokken worden. VVD-fractievoorzitter in de Tweede Kamer, Dijkstal, en de Eerste-Kamerfractie konden zich vinden in de voorstellen van het bestuur. De partijraad, die zich in februari over de notitie boog, veegde de plannen echter van tafel. H.J.L. Vonhoff, oud-Commissaris van de Koningin in Groningen, liep voorop in het verzet. Hij sprak van incidentenpolitiek en meende dat regels stellen om afwijkende meningen tegen te gaan nooit een uitgangspunt voor liberalen mocht zijn.

vertrek Wiegel uit de Eerste Kamer

Eind maart kondigde oud-partijleider en erelid H. Wiegel aan dat hij de Eerste Kamer wilde verlaten. Wiegel, die sinds 1995 senator was, meende dat hij zijn functies van voorzitter van respectievelijk Zorgverzekeraars Nederland en van het Centraal Brouwerij Kantoor niet goed meer kon combineren met zijn lidmaatschap van de senaat. In zijn ontslagbrief aan Eerste-Kamervoorzitter F. Korthals Altes sprak hij van ‘een conflict van plichten’. Wiegel doelde hiermee onder andere op de komende parlementaire behandeling van de Drank- en horecawet, de thuiszorg en een nieuw stelsel van ziektekostenverzekeringen. In de pers werd gespeculeerd of Wiegels angst voor belangenverstrengeling de enige reden was voor zijn vertrek. Sommigen meenden dat hij door zijn voortdurende verzet tegen de kabinetsplannen aangaande de invoering van een correctief referendum (zie ook *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 85-86) binnen zijn eigen partij geïsoleerd was komen te staan.

gemeenteraads- en Tweede-Kamerverkiezingen 2002

Op 4 september benoemde het hoofdbestuur een commissie, die de kandidatenlijst zou gaan opstellen. Deze stond onder leiding van J. Kam-

minga, Commissaris van de Koningin in Gelderland en partijvoorzitter in de jaren 1981-1986.

In dezelfde vergadering stelde het hoofdbestuur een commissie in die het verkiezingsprogramma voor de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002 moest gaan schrijven. Zij werd voorgezeten door hoogleraar staatsinrichting en Robeco-topman P. Korteweg. Ter ondersteuning van de gedachtevorming over het nieuwe verkiezingsprogramma organiseerde de partij in 2000 een aantal themadagen. Op 19 februari ging het in Utrecht over ruimtelijke ordening; op 8 april in Den Haag over de toekomst van de volksgezondheid; op 23 september in Den Bosch over informatie- en communicatietechnologie; en op 11 november in Rotterdam over sociale verbondenheid. De themadag over de volksgezondheid werd gehouden aan de hand van de nota *Kiezen voor keuze*, die door leden van de partij-commissie Volksgezondheid in samenwerking met een aantal Eerste- en Tweede-Kamerleden was opgesteld. In de nota werd een lans gebroken voor de liberalisering van de zorgsector en voor een verplichte basisverzekering voor iedereen. De kosten voor de basisverzekering zouden deels geheven moeten worden naar draagkracht, maar zouden grotendeels ‘nominaal’ moeten zijn; dat wil zeggen een vast bedrag dat per verzekeraar kon verschillen. In het najaar vonden nog een aantal regionale discussiebijeenkomsten plaats om de ideeën, ontwikkeld in de nota *Kiezen voor keuze*, verder uit te werken.

In november publiceerde de VVD-Bestuurdersvereniging de *concept-Leidraad VVD-gemeenteprogramma 2002-2006*. Deze was opgesteld door de commissie Gemeenteprogramma, onder voorzitterschap van M. van Haersma Buma.

de paarse coalitie en toekomstige coalitievorming

Met de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002 in aantocht begonnen de liberalen om zich heen te kijken naar potentiële coalitiepartners. Politiek leider Dijkstal sloot in zijn toespraak tot de partijraad in februari een toekomstige coalitie met het CDA niet uit. Directe aanleiding voor zijn uitspraken was het feit dat de christen-democraten in het parlement voor het belastingplan van het kabinet hadden gestemd. In het februari-nummer van *CDA-magazine* gaf Dijkstal overigens aan dat hij – met uitzondering van GroenLinks – geen enkele partij wilde uitsluiten voor een volgende regeerperiode.

Eind februari kwam er op instigatie van het liberale Tweede-Kamerlid G. Wilders een gelegenheidscoalitie met de CDA-fractie tot stand om de instroom in de WAO terug te dringen. Dit bracht de VVD-fractie in conflict met de eigen staatssecretaris J.F. Hoogervorst van Sociale Zaken en

Werkgelegenheid. Zijn aangekondigde strengere aanpak van de WAO-problematiek ging zijn partijgenoten in de Tweede Kamer niet ver genoeg. Ook de voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA, Melkert, was niet gecharmeerd van het initiatief van Wilders. Hij waarschuwde dat de liberalen niet met voorstellen moesten komen die door de PvdA als 'niet sociaal rechtvaardig' werden beschouwd (*de Volkskrant*, 28 februari 2000). Desalniettemin bereikten de CDA- en VVD-fractie eind april overeenstemming. Aan zieken die minder dan 35 procent arbeidsongeschikt waren, moest geen WAO-uitkering meer worden verstrekt en de uitkering diende afhankelijk te worden van het aantal jaren dat iemand gewerkt had. Een en ander zou moeten uitmonden in een initiatiefwetsvoorstel.

aftreden burgemeester Spar van der Hoek

In juni lekte een vertrouwelijke brief uit van de vier wethouders van Middelburg (afkomstig uit CDA, ChristenUnie, AOV/Unie55+ en VVD), die gericht was aan burgemeester L. Spar van der Hoek. Zij uitten hierin ernstige kritiek op zijn functioneren en adviseerden hem om op te stappen. De wethouders beschuldigden hem ervan dat hij zich 'ongevraagd en ongecoördineerd' met hun taken bemoeide (*Trouw*, 17 juni 2000). Al vanaf zijn aantreden in Middelburg in 1997 was Spar van der Hoek negatief in de publiciteit. Zo zou hij zich intimiderend en soms seksistisch gedragen jegens ambtenaren, zou hij omstreden declaraties doen, en ten onrechte de naam Spahr van der Hoek (mét 'h') hanteren. Kort nadat de wethouders hun vertrouwen in de burgemeester hadden opgezegd en een bemiddelingspoging van de Commissaris van de Koningin in Zeeland, W.T. van Gelder, niets had opgeleverd, kwam de gemeenteraad in spoedzitting bijeen. De raad nam met zeventien tegen dertien stemmen een motie van wantrouwen tegen Spar van der Hoek aan. Ook zijn eigen partij, de VVD, steunde deze motie. Dit veroorzaakte tweespalt in de Zeeuwse VVD-gelederen. Voorzitter H. van Hunnik van de partijafdeling Middelburg trad af, omdat hij zich niet kon verenigen met de opstelling van de gemeenteraadsfractie. Ook de kamercentrale Zeeland (het provinciale verband van de VVD) was van mening dat de fractie onzorgvuldig had gehandeld. Begin juli maakte Spar van der Hoek, die in eerste instantie de motie van wantrouwen naast zich had neergelegd, bekend dat hij voor onbepaalde tijd met verlof zou gaan. Minister De Vries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties zou uiteindelijk moeten beslissen over zijn ontslag. De CDA-er D. Burgers, voormalig burgemeester van Den Bosch, werd waarnemend burgemeester in Middelburg. Pas wanneer er overeenstemming bereikt zou zijn

over een afvloeiingsregeling voor Spar van der Hoek, zou de procedure voor een nieuwe burgemeester gestart kunnen worden.

JOVD voortaan 'politieke jongerenorganisatie' van de VVD

Per 1 januari 2000 trad het Samenwerkingsprotocol tussen de VVD en de met haar verbonden Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (JOVD) in werking (zie ook *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 89-90). Hiermee hadden de beide organisaties het scholings- en vormingswerk van liberale jongeren onder de vlag van de JOVD gebracht. De JOVD was nu in plaats van een onafhankelijke organisatie, de politieke jongerenorganisatie van de VVD geworden. Een commissie Liberaal Jongerenbeleid (CLJ), bestaande uit onder meer de jongerenfunctionarissen van de kamercentrales, zou de hoofdbesturen van JOVD en VVD gaan adviseren over het te voeren jongerenbeleid. De jaarlijkse algemene vergadering van de VVD stelde in mei een onafhankelijke geschillencommissie VVD/JOVD in, die zou gaan bemiddelen bij conflicten betreffende de samenwerking. De commissie werd voorgezeten door E.R.M. Balemans.

organisaties en publicaties

Op 1 maart publiceerde de Prof.mr. B.M. Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD, het rapport *Groei, inkomensverdeling en economische orde*. De auteurs (waaronder de econoom S.K. Kuipers) pleitten hierin voor een verdere liberalisering van de economie naar Amerikaans model. Deze liberalisering werd volgens hen nu te veel ongedaan gemaakt door bovenwettelijke verzekeringen uit de particuliere markt. Staatssecretaris Hoogervorst, aan wie de publicatie werd aangeboden, vond de toonzetting te somber en was van mening dat de verzorgingsstaat de afgelopen jaren wel degelijk was afgeslankt. In het voorjaar verscheen *Liberal thought and practice. A view from the Netherlands*, een gezamenlijke uitgave van de Teldersstichting en de VVD onder redactie van P. van Schie. De bundel beoogde een bijdrage te leveren aan het internationale debat tussen liberalen en andersdenkenden. Op 14 november hield de Teldersstichting haar eerste 'Telderslezing'. Het was de bedoeling dat deze jaarlijks zou plaatsvinden. De lezing had als oogmerk het maatschappelijk debat te prikkelen. Minister van Financiën Zalm beet de spits af. Zijn rede werd gepubliceerd onder de titel *De nieuwe economie*.

De Organisatie Vrouwen in de VVD hield haar jaarlijkse congres op 17 en 18 maart in Wageningen over het thema 'onderwijs op zijn toekomst voorbereid?' Er werden paneldiscussies gehouden over onder andere de

‘brede scholen’ en het ‘studiehuis’. VVD-minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen L.M.L.H.A. Hermans sprak de aanwezigen toe. De JOVD koos op haar algemene vergadering van 25 november een nieuwe voorzitter: M. Burggraaf volgde J. de Veth op. De jongerenorganisatie hield een drietal landelijke politieke congressen: op 8 en 9 april in Assen, waar het discussiestuk *Liberale grenzen* door de Liberale Denktank werd gepresenteerd; op 24 en 25 juni in Tiel; en op 25 en 26 november in Eindhoven. Om een ‘integrale liberale toekomstvisie’ te ontwikkelen, organiseerde de JOVD in 2000 een aantal thema-avonden. De neerslag van de gedachtewisseling werd gepubliceerd in *Driemaster*. De VVD-Bestuurdersvereniging nam op 15 april tijdens haar jaarvergadering in Utrecht afscheid van haar voorzitter E. Haaksman. Ter gelegenheid van zijn afscheid verscheen van zijn hand *Bestuurscolumnns. Een bundel overdrukken uit Provincie & Gemeente*, samengesteld door A.W. Dijk. Haaksman werd opgevolgd door mevr. L. Engering. Op 3 en 4 november vond het jaarlijks congres van de Bestuurdersvereniging plaats in Lunteren, waar men sprak over het thema ‘visie op ruimte’. PvdA-minister Pronk van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer verzorgde de inleiding. Op 18 november vierde de Haya van Somerenstichting, belast met vorming en scholing, haar vijftienvigjarig bestaan met een landelijke dag in Rotterdam. Onder andere Dijkstal, Hermans en Eenhoorn verleenden hun medewerking.

personalia

In februari nam de Amsterdamse wethouder van Financiën, Sport, Personeel en Organisatie, H. Groen, ontslag, nadat hij in de pers in verband was gebracht met onjuiste declaraties. G. Dales, voorzitter van de VVD-fractie in de gemeenteraad, volgde hem op.

Op 5 april overleed L. Hilarides, die vanaf 1991 lid van de Eerste Kamer was. Van 1983 tot en 1988 maakte hij deel uit van het dagelijks bestuur van de VVD. Van 1970 tot 1981 was hij lid van de Gedeputeerde Staten van Friesland.

Op 13 april overleed Ph. G. Brood op 35-jarige leeftijd. Hij was vanaf 1998 lid van de Tweede Kamer. Hij werd opgevolgd door het Schiedamse gemeenteraadslid T. de Swart.

Voormalig Tweede-Kamerlid J. Franssen, die vanaf 1994 burgemeester van Zwolle was, trad per 1 mei aan als Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland. Hij volgde D. Luteijn op, die de functie in 1999 tijdelijk had waargenomen, nadat mevr. J.M. Leemhuis-Stout ten gevolge van de

Ceteco-affaire (zie hiervoor ook *Jaarboek DNPP 1999*, blz. 88-89) was afgetreden.